

**Constitutional
Federalism
Institute**

ASYMMETRIC FEDERALISM

(အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်)

အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ် (Asymmetric Federalism)

November 2023

Copyrights

The authors, along with the organization and donor that enabled this research, reserve the right to associate their names with this document in the future. You are free to share and distribute as long as you give appropriate reference to the source (and potentially authors in the future), but you may not use it for commercial purposes or make any changes to the work.

၁။ နိဒါန်း

လွတ်လပ်ရေးရပြီး ဆယ်စုနှစ် ၇ ခု ကြာသည်အထိ မြန်မာပြည်နိုင်ငံရေးတွင် အရေးကြီးပြီး၊ အဓိကကျသော နိုင်ငံရေး ပုစ္ဆာကြီး တစ်ခုရှိနေပါသည်။ ၎င်းမှာ လူမျိုးပေါင်းစုံ စုပေါင်းနေထိုင်ကြသော မြန်မာနိုင်ငံ၏ ‘နိုင်ငံတော်ဖွဲ့စည်းမှုပုံစံ’ (state structure) ကို မည်ကဲ့သို့ အခြေခံပြီး ဖွဲ့စည်းတည်ဆောက် အုပ်ချုပ်ကြမည်နည်းဟူသော မေးခွန်းဖြစ်ပါသည်။ လွတ်လပ်ရေးရပြီး နှစ်ပေါင်းများစွာထိ လူမျိုးစုတိုင်းရင်းသားဒေသများတွက် မငြိမ်းချမ်းနိုင်ခဲ့သော ပြည်တွင်းစစ်မီးဖြင့်မီးမောင်းထိုးပြခဲ့ပြီးနှင့် ၂၀၂၁ စစ်အာဏာသိမ်းမှုနောက်ပိုင်းတွင် ထွက်ပေါ်လာသော နိုင်ငံရေးအကျပ်အတည်းကြီးမှာလည်း အဆိုပါပြဿနာကို တစ်စိတ်တစ်ပိုင်းအဖြစ် ထင်ဟပ်ပြနေပါသည်။

ယနေ့ခတ်မြန်မာ့နိုင်ငံရေးရေချိန်အပြောင်းအလဲများအောက်တွင် ‘ဖက်ဒရယ်စနစ်’ကို အနာဂတ်နိုင်ငံတော် အုပ်ချုပ်ရေး နှင့် အာဏာခွဲဝေရေးစဉ်းစားချက်များတွင် တစ်ခုတည်းသော ‘ရွေးချယ်မှု’ အဖြစ်သာမက ‘လိုအပ်မှု’ အဖြစ်ပါ တညီတညွတ်တည်း လက်ခံသဘောတူလာကြသည်ကိုလည်း တွေ့ရသည်။ သို့သော် ရည်ရွယ်ချက် နှင့် လုပ်ငန်းစဉ်အားဖြင့် မည်သည့်ဖက်ဒရယ်စနစ်ကို မည်ကဲ့သို့ ထူထောင်မည်ကို သေချာရှင်းလင်းစွာ ပြောဆိုဆွေးနွေးမှုများနှင့် လက်ခံသဘောတူညီမှုများမှာ ထင်သလောက် အားမကောင်းလှသေးပေ။ ယခု စာတမ်းအား ရေးသားချက်သည်လည်း အဆိုပါ နောက်ခံအကြောင်းအရာများမှ ပေါ်ထွက်လာခြင်းဟု ဆိုနိုင်သည်။

ယခုစာတမ်းထဲ၌ ဆွေးနွေးချက်များသည် အဓိကအားဖြင့် ဖက်ဒရယ်စနစ်ထဲမှ အမျိုးအစားတစ်ခုဖြစ်သော **‘အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်’ (asymmetric federalism)** အကြောင်းကို ရေးသားဆွေးနွေးထားခြင်းဖြစ်သည်။ ဤစာတမ်းထဲတွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်၏ အခြေခံအဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက်များ၊ ဝိသေသများကို ရေးသားဆွေးနွေးထားသည့်အပြင် အဆိုပါ စနစ်ကို အားပေးထောက်ခံသည် ဆွေးနွေးမှုများ နှင့် ကန့်ကွက်ဝေဖန်ထောက်ပြသော အမြင်များကိုပါ တွေးတောဆင်ခြင်နိုင်ရန် ရေးသားထားသည်။ ထို့အပြင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်တွင်

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ နှင့် ဥပဒေလုပ်ထုံးလုပ်နည်းများဆိုင်ရာ ကျင့်သုံးသည့် ပုံစံများ နှင့် ဖက်ဒရယ်အုပ်ချုပ်မှု နှင့် မူဝါဒရေးရာ လုပ်ကိုင်ဆောင်ရွက်သည့် နည်းလမ်းများကိုလည်း ဖော်ပြ ဆွေးနွေးထားပါသည်။ ယင်းအပြင် ကမ္ဘာတဝှမ်းလုံးရှိ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကျင့်သုံးသော နိုင်ငံများတွင် တွေ့ရသော အတွေ့အကြုံများနှင့် ဥပမာများကိုလည်း တပါတည်း တင်ပြထားပါသည်။ နောက်ဆုံးအပိုင်းတွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို မြန်မာနိုင်ငံတွင် ကျင့်သုံးရန် သင့်တော်မှု ရှိ၊ မရှိနှင့် အကယ်၍ မြန်မာနိုင်ငံအနေဖြင့် အနာဂတ်တွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ကျင့်သုံးမည်ဆိုပါက မည်ကဲ့သို့ အခွင့်အလမ်းများနှင့် စိန်ခေါ်မှုများရှိလာနိုင်သနည်း အစရှိသော မေးခွန်းများကို ယနေ့ခတ်မြန်မာ့နိုင်ငံရေးအခင်းအကျင်း အဓိက ပါဝင်ဆောင်ရွက်နေကြသော နိုင်ငံရေးခေါင်းဆောင်များ နှင့် အဖွဲ့အစည်းများ၏ အမြင်ကို မေးမြန်းတင်ပြခြင်းဖြင့် အဆုံးသတ်ထားပါသည်။

၂။ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်၏ အခြေခံအဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက်များနှင့် ဝိသေသများ

ကမ္ဘာပေါ် ရှိ နိုင်ငံများအနက် စုစုပေါင်း ၂၅ နိုင်ငံသည် ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံများဖြစ်ပြီး၊ ကမ္ဘာလူဦးရေ စုစုပေါင်း၏ ၄၀ ရာခိုင်နှုန်းခန့် နေထိုင်ကြသည် (forum of federations ၂၀၂၁)။ သို့သော် ဖက်ဒရယ်စနစ်အားကျင့်သုံးသော နိုင်ငံများကြားတွင် မတူညီသော မူကွဲများ ရှိနေပြီး ထိုအထဲတွင် အချိုးညီ ဖက်ဒရယ်စနစ် (symmetric federalism) နှင့် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ် (asymmetric federalism) တို့ကို ကျင့်သုံးရာတွင်လည်း နိုင်ငံတစ်ခု နှင့် တစ်ခုကြားတွင် ကွဲပြားမှုရှိကြပါသည်။ အချိုးညီစနစ်နှင့် နှိုင်းယှဉ်လျှင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်အား စတင်ကျင့်သုံးလာခြင်းသည် ပိုမို နောက်ကျ သည်ဟုလည်း ဆိုကြပါသည် (Sahadzic ၂၀၂၃)။ ပညာရပ်နယ်ပယ်ထဲတွင် ဆိုလျှင် ဖက်ဒရယ်စနစ်အား လေ့လာမှုသည် ဒုတိယကမ္ဘာစစ်ကြီး ပြီးနောက် ကာလများတွင်မှသာ ပိုမိုတွင်ကျယ်လာပြီး၊ အချိုးမညီဖက်ဒရယ် စနစ်ကိုလည်း ဖက်ဒရယ်စနစ်တွင် ဗဟို (ပြည်ထောင်စု) အစိုးရ နှင့် ဖက်ဒရယ်ယူနစ်များအနက်မှ

တချို့အစိုးရများအကြား ဆက်ဆံရေးတွင် ကွဲပြားခြားနားမှု ရှိနေခြင်းကို ဖော်ညွှန်းရန်အတွက် Tarlton (၁၉၆၅) မှ စတင် လေ့လာ မိတ်ဆက်ခဲ့သည် ဟု ဆိုသည် (Sahadzic ၂၀၂၃)။

အခြေခံအဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက်များနှင့် ဝိသေသများ

အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ် (asymmetric federalism) နှင့် ပတ်သက်၍ အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက်များ ကွဲပြားစွာရှိပါသည်။ Stepan (၁၉၉၉) ၏ အဆိုအရ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်သည် ဗဟိုဖက်ဒရယ်အစိုးရမှ ပြည်နယ် အစိုးရများအား မတူညီသော လုပ်ပိုင်ခွင့်အာဏာများကို ခွဲဝေပေးခြင်း ဖြစ်သည်ဟု ဆိုသည် (Papagianni ၂၀၀၆)။ ထို့အပြင် နိုင်ငံဒေသအချို့မှာ တစ်ပြည်ထောင်စနစ် (unitary system) အုပ်ချုပ်မှုအောက်တွင်ရှိနေစဉ် ဗဟိုအစိုးရမှ နယ်မြေ၊ လူမျိုး နှင့် ယဉ်ကျေးမှု ကွဲပြားခြားနားမှုကို အခြေခံပြီး တခြားဒေသများရှိ သက်ဆိုင်ရာဒေသအစိုးရ အချို့နှင့် ဖက်ဒရယ်ဆက်ဆံရေး ထူထောင်ရာမှလည်း အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်ထွက်ပေါ်လာနိုင်သည်ဟု ဆိုသည် (Papagianni ၂၀၀၆)။ ထို့အပြင် ဗဟိုအစိုးရနှင့် သက်ဆိုင်ရာ ဒေသအစိုးရများကြားတွင် နှစ်ဦးနှစ်ဖက် သဘောတူစာချုပ် (bilateral agreement) ချုပ်ဆိုခြင်းအားဖြင့်လည်း အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်ကို တည်ဆောက်နိုင်သည်ဟု ဆိုထားသည်။ Bolaji (၂၀၁၀) မှ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်သည် လူ့အဖွဲ့အစည်းတစ်ခုလုံးအတွင်းရှိ တည်ရှိနေသော အကျိုးစီးပွားများ (interests)၊ လက္ခဏာရပ်များ (characters) နှင့် တည်ဆောက်မှုဆိုင်ရာ ဖွဲ့စည်းမှုများ (structural compositions) ၏ မတူကွဲပြားမှုများကို ထင်ဟပ်သော နိုင်ငံရေး အစုအဖွဲ့ (political units)များဖြင့် ဖွဲ့စည်းထားခြင်း ဟု ဆိုသည် (Tariq ၂၀၂၀)။

ဖက်ဒရယ်ဆိုင်ရာ သုတေသီတဦးဖြစ်သူ Maja Sahadžić မှ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်သည် မျက်နှာစာ နှစ်မျိုးဖြင့် ရှိနေနိုင်သည်။ ပထမတစ်မျိုးမှာ နိုင်ငံရေး (သို့) ပကတိသက်ရောက်မှု ဒီဖက်တိုသဘောအရ အချိုးမညီဖြစ်ခြင်း (political or de facto asymmetries) နှင့် ဒုတိယ တမျိုးမှာ ဖွဲ့စည်းပုံ (သို့) စည်းမျဉ်းတရားဝင်မှု ဒီဂျူရီသဘောအရ အချိုးမညီဖြစ်ခြင်း (constitutional or de jure asymmetries) တို့ ဖြစ်သည်ဟု ဆိုသည် (Sahadzic ၂၀၂၃)။ နိုင်ငံရေးအရ အချိုးမညီဖြစ်သော စနစ်တွင် ပါတီစနစ်၊

ကြွယ်ဝချမ်းသာမှု၊ လူဦးရေ နှင့် နယ်မြေ တို့ကို အခြေခံကာ လူမျိုး၊ ကိုးကွယ်ယုံကြည်မှု၊ ဘာသာစကား၊ ယဉ်ကျေးမှု၊ နိုင်ငံရေး၊ လူမှုရေး နှင့် စီးပွားရေး စသည့် အချက်များကွဲပြားမှုအလိုက် ဖက်ဒရယ်အစိုးရ နှင့် အဖွဲ့ဝင် အစိုးရများကြား ဆက်ဆံရေးတွင် ကွဲပြားခြားနားမှုများ ရှိသည်ဟု ဆိုသည်။

တစ်ဖက်တွင် ဖွဲ့စည်းပုံအရ အချိုးမညီဖြစ်သော စနစ်တွင် နိုင်ငံရေးအရ အချိုးမညီခြင်း (political asymmetries) လည်းပါဝင်ပြီး၊ ဖက်ဒရယ်အဖွဲ့ဝင်အစိုးရများ (federal component units) ကြားတွင် နိုင်ငံရေးလုပ်ပိုင်ခွင့် အာဏာခွဲဝေခြင်း (distribution of power)၊ ဘဏ္ဍာရေးလုပ်ပိုင်ခွင့် (fiscal autonomy) နှင့် အဆင့်သတ်မှတ်ချက် (status) တို့တွင်ပါ ကွဲပြားခြားနားမှုကို ဖွဲ့စည်းပုံနှင့် ပြဌာန်းဥပဒေများအရ သတ်မှတ်ထားခြင်းတို့ ရှိသည်ဟု ဆိုသည်။ အဆိုပါ သတ်မှတ်ချက်များထဲတွင် ဖက်ဒရယ်အဖွဲ့ဝင်အစိုးရများ (federal component units) ကြားတွင် အသိအမှတ်ပြုခံရခြင်း (recognition)၊ ကိုယ်စားပြုခြင်း (representation)၊ ပါဝင်ဆောင်ရွက်ပိုင်ခွင့် (participation)၊ ဗဟိုအဆင့် အင်စတီကျူးရှင်းများထဲတွင် ဗီတိုအာဏာ (veto power) သုံးပိုင်ခွင့်၊ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်အာဏာ (political autonomy)၊ အခွန်ကောက်ခံပိုင်ခွင့် နှင့် ဘဏ္ဍာငွေသုံးစွဲပိုင်ခွင့် (right to taxation and revenue) စသည်တို့ဖြင့် တိုင်းတာနိုင်သည်ဟု ဆိုသည်(Sahadzic ၂၀၂၃)။

အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်တွင် ဝိသေသလက္ခဏာများစွာ တည်ရှိပါသည်။ ဖက်ဒရယ်ဆိုင်ရာ သုတေသီ တဦးဖြစ်သူ Muhammad Tariq မှ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်တွင် ဗဟို နှင့် အဖွဲ့ဝင်အစိုးရများကြားအပြင် အဖွဲ့ဝင် အစိုးရ အလွှာအသီးသီးကြား ဆက်ဆံရေးကို မျက်နှာစာ (၄) ခု ထိ လေ့လာနိုင်သည်ဟု ဆိုသည် (Tariq ၂၀၂၀)။ ၎င်းတို့မှာ (၁) ဒေါင်လိုက်ဆက်ဆံရေး (vertical relations)၊ (၂) အလျားလိုက် ဆက်ဆံရေး (horizontal relations)၊ (၃) နယ်ပယ်အလိုက် ဆက်ဆံရေး (sectoral relations) နှင့် (၄) တရားဝင်ပုံစံတကျဆက်ဆံရေး နှင့် အလွတ်သဘော ဆက်ဆံရေး (formal and informal relations) တို့ဖြစ်သည်ဟု ဆိုသည်။ ပထမ ဆက်ဆံရေးမှာ ဗဟိုအစိုးရ နှင့် အဖွဲ့ဝင်အစိုးရကြားဆက်ဆံရေးကို ဆိုလိုပြီး၊ ဒုတိယ ဆက်ဆံရေးသည် ဗဟိုအစိုးရ မပါသော အဖွဲ့ဝင် ဖက်ဒရယ်အစိုးရများကြား ဆက်ဆံရေးကို

ဆိုလိုသည်ဟု ဆိုသည်။ ထို့အပြင် တတိယဆက်ဆံရေးတွင် အစိုးရအဖွဲ့အစည်းအသီးသီးများကြားတွင် လုပ်ဆောင်ရမည့် နယ်ပယ်ကဏ္ဍ ကို မူတည်ပြီး ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်ခြင်းကို ဆိုလိုပြီး၊ ဘဏ္ဍာရေးလုပ်ပိုင်ခွင့်၊ ဖွဲ့စည်းပုံအရ အပ်နှင်းထားသော အာဏာ၊ စီမံခန့်ခွဲခြင်းဆိုင်ရာ အရည်အသွေးနှင့် နည်းပညာဆိုင်ရာ ကျွမ်းကျင်မှုအပိုင်းတို့နှင့် သက်ဆိုင်သည်ဟု ဆိုသည်။ နောက်ဆုံး မျက်နှာစာဖြစ်သော တရားဝင်ပုံစံတကျနှင့် အလွတ်သဘော ဆက်ဆံရေးတွင် အစိုးရ အဖွဲ့အစည်း နှင့် ဌာန အသီးသီးကြားတွင် ဖွဲ့စည်းပုံအရ၊ ဥပဒေလုပ်ထုံးလုပ်နည်းများ၊ ပုံသေဗျူရိုကရေစီယန္တယားများအရ ဖြစ်ပေါ်နေသော ပုံမှန်ဆက်ဆံရေးများ ရှိနေသကဲ့သို့၊ တဖက်တွင် ယင်းကဲ့သို့ တန်းတူရည်တူအရေးကြီးသော နှုတ်ပြော ဆွေးနွေးမှုများ၊ ရေးသားမထားသော အစဉ်အလာ လုပ်ရိုးလုပ်စဉ်များ၊ နှင့် အပြန်အလှန်နားလည်မှုများကို အခြေပြုသော သမားရိုးကျမဟုတ်သော ဆက်ဆံရေး (informal relations) ရှိနေသည်ဟုလည်း ဆိုသည် (Tariq ၂၀၂၀)။

ယင်းအပြင် အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်သည် အဖွဲ့ဝင် အစိုးရများအတွက် နိုင်ငံရေးအရ အဆုံးစွန်သော တောင်းဆိုမှုဖြစ်သည့်ခွဲထွက်ရေးတောင်းဆိုမှုကို မဖြစ်လာစေရန်ထိန်းညှိပေးနိုင်သော လက္ခဏာရပ်များ ရှိသည်ဟုလည်း ဖက်ဒရယ်ဆိုင်ရာသုတေသီ Maja Sahadžić မှ ဆိုသည် (Sahadžić ၂၀၂၃)။ အဆိုပါ ဝိသေသများမှာ (၁) စဉ်ဆက်မပြတ် ညှိနှိုင်းနိုင်ခြင်း (continuous negotiations)၊ (၂) ညှိနှိုင်းမှုခြေလှမ်းအတိုင်းအဆအမျိုးမျိုးရှိခြင်း (different paces of negotiations) နှင့် (၃) ပုံသေ သတ်မှတ်ချက် မရှိခြင်း (non-permanance) တို့ ဖြစ်သည်။ ဆိုလိုသည်မှာ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်တွင် အင်စတီကျူးရှင်းနှင့် လုပ်ငန်းစဉ်များ၏ ဒီဇိုင်းနှင့် ပတ်သတ်၍ အပေးအယူအလျော့အတင်းလုပ်ရာတွင် ပို၍ များပြားသော ရွေးချယ်စရာများ (options) နှင့် အပြောင်းအလဲများ (variations) ရှိနိုင်ပြီး၊ အချိန်နှင့် အမျှ ပြန်လည် ညှိနှိုင်းနိုင်ခြင်းနှင့်၊ ဆက်တိုက် ညှိနှိုင်းနိုင်ခြင်းတို့ကို အခြေတည်ပါသည်။ ထိုကဲ့သို့ ညှိနှိုင်းရာတွင်လည်း တစ်ခါတည်း အပြီးပိုင်ဆုံးဖြတ်ချက်ချကြသည်ထက် အဆင့်အမျိုးမျိုး (stages)၊ ခြေလှမ်းအတိုင်းအဆအမျိုးမျိုး (paces) ဖြင့် လုပ်ကိုင်နိုင်သည်။ နောက်ဆုံးအနေဖြင့် ထိုကဲ့သို့ ညှိနှိုင်းခြင်းသည် အစဉ်ထာဝရ တည်မြဲနေခြင်း ဖြစ်စရာမလိုဘဲ အသွင်းကူးပြောင်းခြင်း (transitional) နှင့် တစ်ခုပြီးတစ်ခုလုပ်ဆောင်ခြင်း (sequential) သဘောလည်း ဖြစ်နိုင်ပေသည်။

တဖက်တွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ် ဖြစ်ပေါ်လာသော ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံများတွင် ထိုကဲ့သို့ ဖြစ်ပေါ်လာစေရန် ကြိုတင် အခြေအနေများ (pre-conditions) များရှိသည်ဟု ဆိုသည် (Funk ၂၀၁၀)။ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ် သည် အလိုအလျှောက်ဖြစ်ပေါ်လာသည့် ပုံစံမျိုး မဟုတ်ဘဲ ယဉ်ကျေးမှု၊ စီးပွားရေး၊ လူမှုရေး နှင့် နိုင်ငံရေး စသည့်အချက်များအားလုံးပေါင်းစည်းပြီး၊ ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံတခုတွင် မတူညီသော အဖွဲ့ယူနစ်အသီးသီးကြားတွင် အာဏာ နှင့် လွှမ်းမိုးမှုများ ကွဲပြားခြားနားစွာ အချိုးမညီမှုများကို ဖြစ်ပေါ်စေပြီးမှ ပေါက်ဖွားလာခြင်းဖြစ်သည်ဟု ဆိုသည်။ အဆိုပါ ကြိုတင်အခြေအနေများကို လူမှုစီးပွားရေးဆိုင်ရာ (socio-political) နှင့် ယဉ်ကျေးမှု-အတွေးအခေါ်ဆိုင်ရာ (cultural-ideological) ဟူ၍ အုပ်စုနှစ်ခုခွဲနိုင်သည်ဟုဆိုပြီး အဆိုပါ အကြောင်းအရာများထဲတွင် အောက်ပါတို့ ပါဝင်ပါသည်။

၁။ နိုင်ငံရေး ယဉ်ကျေးမှုနှင့် ရိုးရာဓလေ့များ (Political Cultures and Traditions)

၎င်းတို့မှာ အလေ့အကျင့် (သို့) ဓလေ့ထုံးတမ်းများဖြစ်ပြီး အဆိုပါ အစုအဖွဲ့တခု၏ ယဉ်ကျေးမှု နှင့် ရိုးရာဓလေ့များကို ဖြစ်ပေါ်စေကာ၊ ယင်းမှတစ်ဆင့် နိုင်ငံရေးအစုအဖွဲ့တစ်ခုသည် အတွေးအခေါ်၊ နိုင်ငံရေး နှင့် ဥပဒေအရ မည်ကဲ့သို့ လည်ပတ်လုပ်ဆောင်သည်ကို သက်ရောက်မှုရှိသည်။ ဥပမာအားဖြင့် တချို့သော ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံများသည် နေရာဒေသမရွေး နိုင်ငံသားတိုင်း၊ လူတိုင်းအတွက် လူမှုဖူလုံရေးပေးသည့် ယဉ်ကျေးမှုမျိုးရှိပြီး၊ ယင်းမှတစ်ဆင့် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေထဲတွင် လူတိုင်းအတွက် အနည်းဆုံးရှိသင့်သည့် လူနေမှုအဆင့်အတန်းနှင့် ဒေသများကြား မညီမျှမှုများကို ထိန်းညှိရန် ပြဌာန်းချက်များကို ထည့်သွင်းထားသည်။

၂။ လူမှုအက်ကြောင်းများ (Social Cleavages)

လူမှုအက်ကြောင်းများကို ကိုးကွယ်ရာဘာသာ၊ ဘာသာစကားနှင့် လူမျိုး/အမျိုးသားရေးဆိုင်ရာ စုံလင်ကွဲပြားမှုများကဲ့သို့ ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာ အချက်များအဖြစ် နားလည်ထားနိုင်သည်။

၃။ နယ်မြေဒေသဆိုင်ရာသက်ရောက်မှု (Territoriality)

နယ်မြေဒေသဆိုင်ရာ သက်ရောက်မှုဟူသည် မတူညီသော ဒေသများကြား ဆက်ဆံရေး နှင့် ဒေသတခု၏ နိုင်ငံရေးကိုသက်ရောက်သည့် ပုံစံကို ညွှန်းဆိုပြီး၊ နေရာဒေသအမှတ်အသားဆိုင်ရာ အယူအဆတခုဖြစ်သည်။

၄။ လူမှုစီးပွားဆိုင်ရာ အချက်များ (Socio-economic Factors)

ဤအချက်သည် ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံတခုအတွင်းရှိ ဒေသများကြားတွင် စီးပွားရေးမညီမျှမှု နှင့် အဆိုပါ မညီမျှမှုမှ ထွက်ပေါ်လာသော လိုအပ်ချက် (သို့) မျှော်လင့်ချက်များကို ဆိုလိုသည်။

၅။ လူဦးရေဆိုင်ရာ ပုံစံများ (Demographic Patterns)

ဤအချက်သည် အဓိကအားဖြင့် လူအုပ်စုများသည် မည်သည့်နေရာတွင် မည်မျှရှိနေသည်ကို ဆိုလိုပြီး၊ လူဦးရေဆိုင်ရာ ပုံစံများ သည် တစ်နိုင်ငံလုံး နှင့် အဖွဲ့ဝင်ယူနစ်တစ်ခု၏ စီးပွားရေးနှင့် အပြန်အလှန် သက်ရောက်နေသည်။ အဆိုပါ ဆက်နွယ်ချက်ထဲတွင် မွေးဖွားနှုန်း (fertility rate)၊ လူဦးရေရွှေ့ပြောင်းမှုပုံစံ (immigration pattern) နှင့် လုပ်သားဈေးကွက်ဖွဲ့စည်းမှု (labour market structure) တို့ ကဲ့သို့ ပါဝင်သော အချက်ပေါင်းများစွာ ပါဝင်သည်။ အဆိုပါ အချက်များနှင့် ကိုယ်စားပြုမှုကိစ္စတို့သည် များစွာ ဆက်နွယ်နေပြီး၊ ထိုကဲ့သို့ လူဦးရေဆိုင်ရာ ပုံစံများသည် ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံတစ်ခုအတွင်း နိုင်ငံသားများ၏ မညီမျှသော ကိုယ်စားပြုမှုကိုလည်း ဖြစ်စေနိုင်သည်ဟု ဆိုသည်။

၃။ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်ကျင့်သုံးခြင်း အကြောင်းအရင်းများ

စံနှုန်းပိုင်းဆိုင်ရာ နှင့် လက်တွေ့အလုပ်ဖြစ်မှုဆိုင်ရာ အချက်များ

နိုင်ငံရေးသီအိုရီအနေဖြင့်ဆိုလျှင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ် (asymmetric federalism) တွင် စံနှုန်းပိုင်းဆိုင်ရာ (normative) နှင့် လက်တွေ့ကျင့်သုံးမှုဆိုင်ရာ (empirical) မျက်နှာစာ နှစ်ခုရှိသည်ဟု ဆိုသည်။ စံနှုန်းအယူအဆပိုင်းဆိုင်ရာ အရဆိုလျှင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို 'စံတန်ဖိုး (values)၊

ယုံကြည်မှု (beliefs) နှင့် အကျိုးစီးပွားများ (interests) များကို ထင်ဟပ်နိုင်စေရန် ကွဲပြားစုံလင်သော လူ့အဖွဲ့အစည်းများတွင် အသုံးပြုလေ့ရှိသည် (Funk ၂၀၁၀)။

Gagnon နှင့် Gibbs (၂၀၀၉)၏တင်ပြချက်အရ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ် ကျင့်သုံးရန် လိုအပ်ခြင်း၏ နောက်ကွယ်တွင် အရေးကြီးသော မူ (၃) ခုရှိသည်ဟု ဆိုသည်။ ၎င်းတို့မှာ

- (၁) နိုင်ငံတစ်ခုအတွင်း မတူကွဲပြားသော နိုင်ငံရေးအသိုက်အဝန်းများအား ထိမ်းသိမ်းရန် 'အသိုက်အဝန်းဆန်သော မူ' (communitarian principle)၊
- (၂) ကြီးမားပြီး၊ ကွဲပြားသော နယ်မြေများကို အကျိုးရှိစွာ စီမံခန့်ခွဲရန် 'အလုပ်ဖြစ်ရေး မူ' (functional principle) နှင့်
- (၃) နိုင်ငံတစ်ခုအတွင်း နိုင်ငံသားနှင့် လူမျိုးအားလုံး၏ နိုင်ငံရေးပါဝင်မှု၊ လွတ်လပ်ခွင့်နှင့် တန်းတူညီမျှရေး အာမခံရန် 'ဒီမိုကရေစီ မူ' (democratic principle) တို့ ဖြစ်သည် (Gagnon 2009)။

ထိုကဲ့သို့ "နှုန်းစံ"ဆိုင်ရာ ယူဆချက်ကို အခြေခံထားသော အဆိုပါ "မူ" တစ်ခုချင်းစီပင် အချိုးမညီသော ဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ဦးတည်စေသည်ဟု ဆိုသည်။ တခြားတဖက်တွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကိုလည်း လက်တွေ့အသုံးချမှု ရှုထောင့်မှဆိုလျှင် ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံရေး တည်ငြိမ်မှုကို တည်ဆောက်ရာတွင် ပြဿနာဖြေရှင်းရေး ရည်ရွယ်ချက်အတွက် အသုံးပြုလေ့ ရှိကြသည်ဟု ဆိုသည် (Funk ၂၀၁၀)။

ဆက်လက်ပြီး Alain-G. Gagnon (၂၀၀၁) မှ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ် သည် 'တည်ငြိမ်မှု' (stability) ထက် 'တရားမျှတမှု' (justice) ကို ပိုမိုအလေးပေး စဉ်းစားပါက နောက်ထပ် အချက် (၃) ခုကိုလည်း အခြေခံနိုင်သည်ဟု ဆိုသည် (Gagnon 2001)။ ပထမအချက်အနေဖြင့် 'အသိုက်အဝန်းပမာနာဝါဒ' (communitarianism) အရဆိုလျှင် လူတစ်ယောက်၊ နိုင်ငံသားတစ်ယောက်အနေဖြင့် 'ကောင်းမွန်မှု/မွန်မြတ်မှု' (good) ဟူသော အယူအဆနှင့် ပတ်သတ်လာလျှင် တသီးပုဂ္ဂလအခြေခံထက် ၎င်း၏ အသိုက်အဝန်းအခြေခံအပေါ်တည်၍ ကွဲပြားတတ်သည်ဟု ဆိုသည်။ ထို့ကြောင့် နိုင်ငံတော်အနေဖြင့်

အဆိုပါ အသိုင်းအဝိုင်းများကို ကာကွယ်ပေးရန် တာဝန်ရှိပြီး၊ လူမျိုး၊ ယဉ်ကျေးမှုများစွာရှိသော နိုင်ငံများတွင် ‘အချိုးမညီသော စုဖွဲ့မှုမျိုး’ လိုအပ်သည်မှာ ထင်ရှားလှသည်ဟု ဆိုသည်။

ဒုတိယအချက်အနေဖြင့် ကျမ်းရင်းလစ်ဘရယ်အယူအဆ (classical liberalism) ၏ နိုင်ငံသားများကြား တန်းတူညီမျှခြင်း (equality) အခြေခံအပေါ်မူတည်သည်ဟု ဆိုသည်။ အကယ်၍ နယ်မြေအခြေပြုမဟုတ်ဘဲ လူမျိုး/ယဉ်ကျေးမှုကို အခြေပြု ဖွဲ့စည်းထားသော ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံတစ်ခုတွင် အဖွဲ့ဝင် ပြည်နယ်အစိုးရများသည် မတူညီသော ဥပဒေများကို ပြည်နယ်တွင်း နိုင်ငံသားများ၏ လိုအပ်ချက်အလိုက် သီးခြားပြဌာန်းကျင့်သုံးနိုင်ပြီး၊ အဆိုပါ အယူအဆသည်ပင် ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံတစ်ခုအတွင်းရှိ မတူကွဲပြားသည့် အသိုက်အဝန်းများကြားတွင် တထပ်တည်းသော ဆက်ဆံရေး (identical treatment) ထက် ရလဒ် ညီမျှခြင်း (equality of outcome) ကို အကောင်အထည်ဖော်ခြင်းဟု ဆိုနိုင်သည်။

တတိယအချက်အနေဖြင့် ပိုမိုကျယ်ပြန့်သော ဒီမိုကရေစီအခင်းအကျင်း (democratic setting) ကို တည်ဆောက်ခြင်းနှင့် သက်ဆိုင်နေသည်။ ထိုကဲ့သို့ ဖြစ်နိုင်ရန် အချိန်နှင့် အမျှ လူထုကြား အပြန်အလှန်ဆွေးနွေးညှိနှိုင်းခြင်းကို လိုအပ်ပြီး၊ ‘အပြန်အလှန်ဝေဖန်ပိုင်းခြားနိုင်သော ဒီမိုကရေစီ’ (deliberative democracy) ဖြစ်ရန်အတွက်လည်း သေချာစွာ စုစည်းထားသော ယဉ်ကျေးမှုအသိုင်းအဝိုင်းများဖြစ်နေရန် အရေးကြီးသည်ဟု ဆိုသည်။ ထို့ကြောင့် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်သည် စုံလင်ကွဲပြားသော ဒီမိုကရက်တစ်ဖက်ဒရယ်အခင်းအကျင်း (democratic federal setting) ကို ပြည်စုံလုံလောက်စွာ ထူထောင်နိုင်ရန် သင့်တော်သော အခြေအနေတစ်ခုကို ထောက်ပံ့ပေးသည်ဟု ဆိုသည်။

ထို့အပြင်အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ် ကို ကျင့်သုံးခြင်းကြောင့် ကောင်းကျိုး နှင့် ဆိုးပြစ်များ ဒွန်တွဲ၍လည်း ရှိနိုင်ဟု ဆိုသည်။ ထိုအထဲမှ ကောင်းကျိုးတစ်ခုမှာ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ် စနစ်အား မတူကွဲပြားသည့် ဒေသအသီးသီးအတွက် အချိန် အတိုင်းအဆကို လိုက်ပြီး ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ပိုင်ခွင့် (autonomy) ကို ခွဲဝေချထားပေးနိုင်သည်ဟု ဆိုသည် (Martinez-Vazquez ၂၀၀၃)။ တဖက်တွင် ဆိုးပြစ်တခု အနေဖြင့်

အတွေးအခေါ်ပိုင်းဆိုင်ရာ အရ ဆိုလျှင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်သည် နိုင်ငံတစ်ခုတွင်း မညီမျှမှုရှိနေခြင်းကို ဖော်ပြရာလည်း ရောက်သည်ဟု ဆိုသည်။ ဖက်ဒရယ်ဆိုင်ရာ သုတေသီ နှစ်ဦးဖြစ်သော M. Govinda Rao နှင့် Nirvikar Singh တို့မှလည်း လက်တွေ့သဘော ဒီဖက်တို အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်သည် အကယ်၍ ပွင့်လင်းမြင်သာမှုရှိသော မူဝါဒများကို အခြေခံပါက ‘အမျိုးသားတိုင်းပြည် တည်ဆောက်ရေး’ (nation-building) အတွက် အထောက်အကူပြုနိုင်သော်လည်း တဖက်တွင် ရေတိုအတွက် အဆင်ပြေစေရန် နိုင်ငံရေးအားဏာ သီးသန့်ခွဲဝေပေးထားမှုများသည် အစိုးရအင်စတီကျူးရှင်းများ အလုပ်ဖြစ်စေရေးကို စိန်ခေါ်မှုများဖြစ်လာစေပြီး၊ ရေရှည်တွင် နိုင်ငံအတွင်း သဟဇာတမဖြစ်မှုနှင့် မတည်ငြိမ်မှုများကို မွေးဖွားလာနိုင်ဟုဆိုသည် (Rao and Singh ၂၀၀၄)။ တစ်နည်းအားဖြင့် ဆိုလျှင် နိုင်ငံတွင်း ချောမွေ့စွာ အလုပ်ဖြစ်စေနိုင်ရန်အတွက် ပွင့်လင်းမြင်သာမှုဖြင့် ဥပဒေစည်းမျဉ်းများကို အခြေခံပြီး အာဏာကို ဖြေလျှော့ထားသော ပုံစံ နှင့် နိုင်ငံရေးပါတီများ၊ အစုအဖွဲ့များကြားတွင် နိုင်ငံရေးအားဖြင့် အပေးအယူလုပ်ရန် ပွင့်လင်းမြင်သာမှု အားနည်းစွာဖြင့် အာဏာခွဲဝေထားသည့် ပုံစံ တို့ကြားတွင် မတူညီသော အကျိုးသက်ရောက်မှုများရှိနိုင်သည်ဟု ဆိုသည် (Rao and Singh ၂၀၀၄)။ ဆိုလိုသည်မှာ ပထမ အမျိုးအစားသည် ဖက်ဒရယ်ရှင်း ကောင်းစွာလည်ပတ် နိုင်ရေးအတွက် ‘စာချုပ်စာတမ်းများ’ (conventions) များမှ တဆင့် ထွက်ပေါ်လာခြင်း (သို့) ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေဆိုင်ရာ စီမံမှု (constitutional arrangement) ဖြင့် တည်ဆောက်ထားခြင်းဖြစ်သည်။ သို့သော် ဒုတိယ အမျိုးအစားမှာမူ ဖက်ဒရယ်ရှင်အတွင်းရှိ အုပ်ချုပ်ရေးနှင့် နိုင်ငံရေးအာဏာ ချိန်ခွင်ချာ အနေအထား၏ ရလဒ်ဖြစ်ပြီး၊ နိုင်ငံရေးပါတီများ၊ နိုင်ငံရေးသမားများ၏ အပြန်အလှန်နားလည်မှုဖြင့် တည်ဆောက်ထားခြင်းဖြစ်ပြီး၊ ရေရှည်တွင် ဆိုးကျိုးများ ရှိလာနိုင်သည်ဟု ဆိုသည်။

တဖက်တွင် ဩစတြေးလျနိုင်ငံသား နိုင်ငံရေးသိပ္ပံပညာရှင်တစ်ဦးဖြစ်သူ Rainer Bauböck အရဆိုလျှင် မတူကွဲပြားသည့် လူမျိုးများစွာရှိသော ဒီမိုကရေစီနိုင်ငံများတွင် ဖက်ဒရယ်စနစ်စုစည်းအားကောင်းမှု (federal cohesion) ကို ဖြစ်စေသည်မှာ ဘုံတူညီ လက်ခံထားသော အမျိုးသားဝိသေသလက္ခဏာ (shared national identity) မဟုတ်ဘဲ အလွှာအသီးသီးရှိသော အုပ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် (multi-level self-government)

နှင့် ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံသားဖြစ်မှု (federal citizenship) ကို မျှဝေသိမြင်လက်ခံထားခြင်း ဖြစ်သည်ဟု ဆိုသည် (Bauböck ၂၀၀၁)။ အဆိုပါ အမြင်သည်ပင် အမျိုးမျိုးသော အမျိုးသားလက္ခဏာများကို သဟဇာတဖြစ်စေနိုင်သည်။ သို့သော် အာဏာခွဲဝေမှု (allocation of powers) နှင့် ဖက်ဒရယ်ကိုယ်စားပြုမှု (federal representation) ဆိုင်ရာ အချိုးညီအခြေခံကျင့်သုံးမှုအချို့ကိုတော့ လိုအပ်သည်ဟု ဆိုသည် (Bauböck ၂၀၀၁)။

ဆက်လက်ပြီး ၎င်းက လူမျိုးများစွာရှိသော ဒီမိုကရေစီနိုင်ငံများတွင် အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ဆန့်ကျင်မှုများသည် အဓိက အားဖြင့် စုစည်းညီညွတ်မှု (cohesion)၊ တန်းတူညီမျှမှု (equality) နှင့် ပွင့်လင်းမြင်သာမှု (transparency) ဟူသော အခြေခံမူ (၃) ခုကိုအခြေပြုပြီး ထွက်ပေါ်လာခြင်းဟု ဆိုသည် (Bauböck ၂၀၀၁)။

ပထမမူ ‘စုစည်းညီညွတ်မှု’ အရ ဆိုလျှင် အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်များသည် လူမျိုးများစွာရှိသော နိုင်ငံတခုတွင် မတူညီသော အဖွဲ့ဝင်ယူနစ်များကို ပေါင်းစည်းထားသည့် ‘ကော်’ (glue) ဆွဲငင်အားကို အက်ဆစ်ရည် (acid) လောင်းလိုက်သကဲ့သို့ ပျက်ဆီးသွားစေနိုင်သည်ဟု ဆိုသည်။ ထို့အပြင် နိုင်ငံတခုအတွင်း အချို့သော ဒေသများကို အချိုးမညီစွာဖြင့် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်အာဏာ ပေးအပ်ထားခြင်းကြောင့် ထိုမှတဆင့် ခွဲထွက်ခြင်း (secession) အထိပါ ရောက်လာနိုင်ပြီး၊ နိုင်ငံတွင်း စုစည်းညီညွတ်မှုကို ထိခိုက်စေနိုင်သည်ဟု ဆိုသည်။

ဒုတိယမူ ဖြစ်သော ‘တန်းတူညီမျှမှု’ နှင့် ဆက်စပ်လျှင် အကယ်၍ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်သည် ခွဲထွက်ခြင်းသို့ ပင်ဦးမတည်ခဲ့လျှင်သော်လည်း ဖက်ဒရယ်ယူနစ်များအတွင်းတွင် မညီမျှမှုကို ဖြစ်စေနိုင်ပြီး အဖွဲ့ဝင် ဖက်ဒရယ်ယူနစ်များအကြားတွင် မညီမျှသောလုပ်ပိုင်ခွင့်အာဏာများ ရှိနေခြင်းသည်အဖြစ်လည်း သက်ရောက် နေသည်။ ထို့ကြောင့် ဗဟို/ဖက်ဒရယ်အစိုးရတွင် အဖွဲ့ဝင်ယူနစ်တခုစီရှိ နိုင်ငံသားများကြားတွင် မညီမျှသော ကိုယ်စားပြုမှုကို ဖြစ်စေနိုင်ပြီး၊ တန်းတူညီမျှသော ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံသားဖြစ်မှု (equal federal citizenship) ကိုစိန်ခေါ်မှုဖြစ်စေနိုင်ပါသည်။

ထို့အပြင် တတိယမူဖြစ်သော 'ပွင့်လင်းမြင်သာမှု' နှင့် ပတ်သတ်လျှင် အကယ်၍ ဖက်ဒရယ်ယူနစ်များကြားတွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ကျင့်သုံးပါက ဗဟိုအစိုးရ နှင့် အဖွဲ့ဝင်ယူနစ်များကြားဆက်ဆံရေး၊ တနည်း 'ဒေါင်လိုက်ဆက်ဆံရေး' (vertical relations) တွင် ပုံသေနည်း (formula) တစ်ခုတည်းထက် အဖွဲ့ဝင်ယူနစ် အရေအတွက်ကို မူတည်ပြီး၊ ပုံသေနည်းများစွာ ရှိလာနိုင်သည်။ ထို့အပြင် အကယ်၍ ပြည်နယ် အစိုးရ အချို့အား အထူးသီးသန့်ကိုယ်စားပြုပိုင်ခွင့် (special representation) နှင့် မူဝါဒဆိုင်ရာ နယ်ပယ်အချို့တွင် ဗီဒိုအာဏာ (veto power) သုံးပိုင်ခွင့် ပေးထားပါက ဒီမိုကရေစီကို ထိခိုက်စေနိုင်သော ရှုပ်ထွေးမှုအထိလည်း ဖြစ်လာစေနိုင်သည်။ အစိုးရခေါင်းဆောင်များနှင့် နိုင်ငံရေးသမားများအတွက် အတိုးအလျှော့နှင့် လိုအပ်သလို အပေးအယူလုပ်နိုင်စွမ်းကို ပိုမိုမြှင့်တင်ပေးနိုင်သော်လည်း သာမန်ပြည်သူလူထုအတွက်မူ နိုင်ငံရေးနှင့် အုပ်ချုပ်မှုစနစ်လည်ပတ်အလုပ်လုပ်မှုကို နားလည်နိုင်ရန် ပိုမိုခက်ခဲလာနိုင်သည်။ ယင်းမှ အချို့ ရှုပ်ထွေးမှု များကို ပိုတိုးပွားလာစေပြီး၊ နိုင်ငံတွင်း အရေးကြီးသော ဆုံးဖြတ်ချက်များချမှတ်ရာတွင် တစ်နိုင်ငံလုံးအတိုင်းအတာအားဖြင့် တပြေးညီဥပဒေများကို အကောင်အထည် ဖော်ရာတွင် နိုင်ငံသားများကြားတွင် တက်ကြွစွာပါဝင်ဆွေးနွေးနိုင်ရေးအတွက် သတင်းအချက်အလက်များကို သိရှိပိုင်ခွင့်များတွင်ထိခိုက်လာနိုင်သလို၊ ပွင့်လင်းမြင်သာမှုအားနည်းသော အခြေအနေတခုသို့ ဆိုက်ရောက်သွား နိုင်သည် ဟုဆိုသည်။

သို့သော် အခြေခံမူ (၃) ခုစလုံးတွင် မရှင်းလင်မှုများ နှင့် ယိုပေါက်များ ရှိနေသည်ဟု Rainer Bauböck ဆက်လက်ဆွေးနွေးပါသည်။ ပထမအချက်ဖြစ်သော အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်သည် စုစည်းညီညွတ်မှုကို အားနည်းစေသည်ဟူသည့် အချက်တွင် အကယ်၍ - (၁) အဖွဲ့ဝင်ယူနစ်များအတွက် နိုင်ငံရေးအားဖြင့် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ရှိမှု (political self-government)၊ (၂) ဗဟိုဖက်ဒရယ်အစိုးရအတွင်း အာဏာမျှဝေခြင်း (power sharing within the federal government) နှင့် (၃) ဘုံကျသော ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံသားဖြစ်မှု (common federal citizenship) ဟူ သော အချက် (၃) ခုကို သေချာစွာ စီမံကိုင်တွယ်နိုင်ပါက ထိုကဲ့သို့ မဖြစ်နိုင်ဟု ဆိုသည်။ ဒုတိယအချက်ဖြစ်သော တန်းတူညီမျှမှုနှင့် ပတ်သတ်လျှင် ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံသား

တစ်ဦးတစ်ယောက်ချင်းကြားတွင် တန်းတူညီမျှမှုဖြစ်စေရေးအတွက် ဖက်ဒရယ်ယူနစ်များကြား တန်းတူသော အာဏာပိုင်ဆိုင်မှု ရှိနေရန် မလိုအပ်ဟု ဆိုပြီး၊ ထိုကဲ့သို့ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်သည် နိုင်ငံသားဖြစ်မှု လူတန်းစားနှစ်ခုကို ဖြစ်စေသည် ဟူသော ယူဆချက်သည်လည်း ‘ရှုပ်ထွေးသော ကျင့်ဝတ်ဆိုင်ရာ တွေးခေါ်မှု’ (confused moral thinking) မှ မြစ်ဖျားခံလာခြင်းဖြစ်သည်ဟု ဝေဖန်သည်။ ဆိုလိုသည်မှာ မည်မျှပင် ဖက်ဒရယ်အဖွဲ့ဝင်ယူနစ်များကြား မညီမျှသော အာဏာပိုင်ဆိုင်မှုရှိနေပါစေ နိုင်ငံသားတစ်ယောက်ချင်းစီ၏ အခွင့်အရေးနှင့် ပတ်သတ်လာလျှင် တနိုင်ငံလုံး တန်းတူညီတူ ခံစားခွင့်ရနိုင်ကြသည်ဟု ဆိုသည်။ တတိယအချက်ဖြစ်သော ပွင့်လင်းမြင်သာမှုနှင့် ပတ်သတ်လာလျှင် ဖက်ဒရယ်စနစ်သည် ပင်ကိုယ်အားဖြင့် တပြည်ထောင်စနစ်ထက် အုပ်ချုပ်မှု အစိုးရအလွှာအသီးသီးရှိပြီး၊ ပိုမို ရှုပ်ထွေးသောစနစ်ဖြစ်သကဲ့သို့ တဖက်တွင် အစိုးရယန္တရားများကိုလည်း ပြည်သူလူထုနှင့် အနီးကပ်ဆုံး ပူးပေါင်းပါဝင်နိုင်မှု နှင့် တာဝန်ခံမှုရှိအောင် ဖန်တီးထားနိုင်သည်ဟု ဆိုသည်။ တဖက်တွင် အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်တွင် အလွှာအသီးသီး၊ စည်းမျဉ်းစည်းကမ်းအသီးသီးရှိနေခြင်းသည် ‘ငြင်းခုံခြင်း’ (arguing) ထက် ‘အပေးအယူလုပ်ခြင်း’ (bargaining) ဖြင့် နိုင်ငံရေးအဖြေရှာနိုင်ရန် ပို အခွင့်အလမ်းရှိသည်ဟု ဆိုသည်။

တဖက် တွင် အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်သည် အထက်ပါ ကန့်ကွက်ဆွေးနွေးမှုများနှင့် မတူဘဲ အထူးသဖြင့် မတူကွဲပြားပြီး လူမျိုးစုံလင်သော ဒီမိုကရေစီနိုင်ငံများတွင်

- (၁) လွတ်လပ်စွာ ရွေးချယ်နိုင်မှု (freedom of choice)၊
- (၂) လူနည်းစုများအတွက် မနစ်နာစေလိုမှု (minority disadvantage) နှင့်
- (၃) နက်ရှိုင်းသော ကွဲပြားစုံလင်မှုရှိမှု (deep diversity) ဟူသော အခြေခံအချက် သုံးချက် ကို အခြေခံပြီး ဖော်ဆောင်သင့်သည်ဟု Rainer Bauböck မှ ပြန်လည် ထောက်ပြပါသည် (Bauböck ၂၀၀၁)။

ပထမ အချက်ဖြစ်သော လွတ်လပ်စွာ ရွေးချယ်နိုင်မှုသည် လွတ်လပ်မှုအဓိကဝါဒ (libertarianism) မှ ဖြစ်ပေါ်လာခြင်း ဖြစ်သည်။ အဆိုပါအမြင်အရလူတစ်ယောက်ချင်းတိုင်းတွင် လွတ်လပ်စွာရွေးချယ်ခွင့်ရှိပြီး၊ နိုင်ငံရေးအသိုင်းအဝိုင်းတစ်ခု သည်လည်း အဆိုပါတစ်ယောက်ချင်း၊ တစ်ဖွဲ့ချင်းစီ၏

ကိုယ်တိုင်ကိုယ်ကျသဘောတူညီချက်အရ ဖြစ်ပေါ်လာခြင်း ဖြစ်သည်။ ထိုကဲ့သို့ ကိုယ်တိုင်ကိုယ်ကျ သဘောထားအတိုင်း စုစည်းလာခြင်းကြောင့် ခွဲထွက်ခြင်း (secession) ကိုလည်း တစ်ဖွဲ့ချင်းဖြစ်စေ၊ တခြားသောအစုအဖွဲ့များနှင့် ပေါင်းစည်း၍ဖြစ်စေ ဆောင်ရွက်ပိုင်ခွင့် ရှိသင့်သည်ဟုဆိုသည်။ အကယ်၍ အဆိုပါ အစုအဖွဲ့တစ်ခုအနေဖြင့် ခွဲထွက်ခြင်းကို မဆောင်ရွက်လိုဘဲ ရှိနှင့်ပြီး နိုင်ငံရေးအသိုင်းအဝိုင်းထဲတွင် ၎င်း၏ နိုင်ငံရေးအာဏာပိုင်ဆိုင်မှုကို တိုး၍ သတ်မှတ်လိုပါကလည်း အခွင့်အလမ်းရှိသင့်သည်ဟု ဆိုသည်။ ထို့ကြောင့် အဖွဲ့ဝင်နိုင်ငံရေး ယူနစ်တိုင်းသည် ညီမျှသော နိုင်ငံရေးအခွင့်အာဏာသာ ရှိသင့်သည်ဟူသော အချက်မှာ ဆီလျော်မှုအားနည်းပြီး၊ အကယ်၍ အဖွဲ့ဝင်ယူနစ်တစ်ခုခုရှိ နိုင်ငံသားများအနေဖြင့် တခြား အဖွဲ့ဝင်ယူနစ်များထက် နိုင်ငံရေးလုပ်ပိုင်ခွင့်အာဏာ ပို၍ တောင်းဆိုလာပါက ‘အချိုးညီခြင်း’ ကို ထိခိုက်စေသည်ဟူသော အကြောင်းပြချက်ဖြင့် ငြင်းပယ်ခြင်းသည်လည်း တရားမမျှတရာ ရောက်နိုင်ဟု ဆိုသည်။

ဒုတိယအချက်အနေဖြင့် လူနည်းစုများအတွက် မနစ်နာစေလိုမှုဟူသော အယူအဆသည်လည်း အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ် ဖြစ်ပေါ်လာစေရန် တွန်းအားတစ်ခုအနေဖြင့် ဖြစ်စေသည်ဟုဆိုသည်။ ပုံမှန်အားဖြင့်ဆိုလျှင် လစ်ဘရယ် သာတူညီမျှရေးဝါဒ (liberal egalitarianism) သည် အခွင့်အလမ်းနှင့်အရင်းအမြစ်များအား တန်းတူညီမျှစွာ ခံစားခွင့်ရရှိရေး၊ ဒီမိုကရေစီအစိုးရများအနေဖြင့် နိုင်ငံသားတိုင်းကို တူညီသော လေးစားမှုနှင့် အလေးထားမှုဖြင့် ဆက်ဆံရန် လိုအပ်ခြင်းကို အလေးထားထောက်ခံသည်။ တဖက်တွင် John Rawls က အကယ်၍ အခြေခံရပိုင်ခွင့်များ (primary goods) အား မညီမျှစွာ မျှဝေဖြန့်ဖြူးနေသည်ဆိုပါက အဆိုပါ ဖြန့်ဖြူးခြင်းသည် အားအနည်းဆုံးအုပ်စု (worst-off groups) များကို အကျိုးဖြစ်ထွန်းနေမှ တရားနည်းလမ်းသည် (justified) ဟု ဆိုသည်။ ထို့ကြောင့် အဆိုပါ အခြေခံရပိုင်ခွင့်များထဲတွင် နိုင်ငံတစ်ခုအတွင်းရှိ အားအနည်းဆုံး (သို့) ပို၍ အားနည်းသောလူနည်းစုများ၏ နိုင်ငံရေးနှင့် ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာအခြေခံရပိုင်ခွင့်များကို ထည့်သွင်းစဉ်းစားရမည် ဟုဆိုသည်။ အကယ်၍ လူများစုဘာသာစကားကို နိုင်ငံသုံးစကားအဖြစ် သတ်မှတ်ပြီး၊ လူနည်းစုတစ်စု၏ ဘာသာစကားများအပေါ် လွှမ်းမိုးထိန်းချုပ်ခြင်းများဖြစ်လာနိုင်သကဲ့သို့၊ တဖန် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ဒေသတစ်ခု အတွင်း

လူများစုဘာသာစကားသည်လည်း အခြားဒေသတွင်းလူနည်းစု တစ်ခု၏ ဘာသာစကားကို လွှမ်းမိုးထိန်းချုပ်မှု ဖြစ်လာနိုင်သည်။ ထို့ကြောင့် အဆင့်ဆင့်သော အုပ်ချုပ်၏ အလွှာအသီးသီးတွင် ထိုကဲ့သို့ လူနည်းစုများ၏ ယဉ်ကျေးမှုနှင့် ဝိသေသဆိုင်ရာပိုင်ခွင့်များကို ထိန်းသိမ်းပိုင်ခွင့်များကို ပေးအပ်ထားရန် အရေးကြီးသည်ဟု ဆိုသည်။

နောက်ဆုံးအနေဖြင့် မတူကွဲပြားသော လူမျိုးများစွာရှိသော ဒီမိုကရေစီနိုင်ငံများတွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်အား ကျင့်သုံးရန် လိုအပ်သည့်အချက်မှာ ‘နက်ရှိုင်းသော စုံလင်ကွဲပြားမှု’ ရှိနေခြင်းနှင့် သက်ဆိုင်သည်ဟု ဆိုသည်။ ‘အသိုင်းအဝိုင်းပခါနဝါဒ’ (communitarianism) အရ ဆိုလျှင် လူတယောက်ချင်းစီ၏ ဝိသေသကို အသိုင်းအဝိုင်း လက္ခဏာများဖြင့် ပုံသွင်းလေ့ရှိပြီး၊ ၎င်းတို့ ရွေးချယ်ခွင့်မရရှိဘဲ မွေးဖွားရှင်သန်လာသော အမျိုးတော်စပ်မှု၊ ဘာသာတရား၊ လူမျိုး၊ နှင့် မိခင်ဘာသာစကားတို့မှာ အဓိက အရေးကြီးဆုံးသော အသိုင်းအဝိုင်းဆိုင်ရာ ဝိသေသများဖြစ်သည်ဟု ဆိုသည်။ ထို့ကြောင့် လစ်ဘရယ်အယူအဆ၏ နိုင်ငံတော်အင်စတီကျူးရှင်းများသည် မည်သည့် ယဉ်ကျေးမှုဝိသေသကိုမှ မြှင့်တင်ဆောင်ရွက်ခြင်းမပြုဘဲ ကြားနေသင့်သည်ဟူသော အယူအဆကို စိန်ခေါ် ပြီး၊ နိုင်ငံသားတယောက်ကို လူသားတစ်ဦးအနေဖြင့်သာ တန်းတူအသိအမှတ်ပြု ဆက်ဆံခြင်းဖြင့် မလုံလောက်ဘဲ ယဉ်ကျေးမှုဆိုင်ရာ လူ့အသိုင်းအဝိုင်းတစ်ခု၏ အဖွဲ့ဝင် အစိတ်အပိုင်းတစ်ခုအနေဖြင့် အသိအမှတ်ပြုရန် အရေးကြီး လိုအပ်သည်ဟု ထောက်ပြသည်။ ထိုမှတဆင့် မတူညီသော၊ ပုံစံအမျိုးမျိုးဖြင့် တည်ရှိသော ယဉ်ကျေးမှုအသိုင်းအဝိုင်းတိုင်းကို အသိအမှတ်ပြုမှုလိုအပ်သကဲ့သို့ အဆိုပါ လူမှုအသိုင်းအဝိုင်းများကြားတွင် အပြန်အလှန် အသိအမှတ်ပြု တည်ဆောက်ရန်လည်း အရေးကြီးသည်ဟု ဆိုသည်။ ထို့ကြောင့် နက်ရှိုင်းသော စုံလင်ကွဲပြားမှုများစွာရှိသော ယဉ်ကျေးမှု အုပ်စုများအတွက် မတူညီသော နိုင်ငံရေးအစီအမံများသည် ထိုကဲ့သို့ ကွဲပြားခြားနားမှုများကို အကာအကွယ်ပေးနိုင်ရန် လိုအပ်ပြီး၊ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်သည်လည်း လိုအပ်ချက်တစ်ခုအနေဖြင့် ရှိနေသင့်သည်ဟု ဆိုသည်။

အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကျင်းသုံးခဲ့သည့်နိုင်ငံများ နှင့် ၎င်းတို့၏အတွေ့အကြုံများ

အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်နောက်ခံသမိုင်းနှင့် မြစ်ဖျားခံရာများ

အိန္ဒိယနိုင်ငံသည် လူမျိုးဘာသာပေါင်းစုံ မတူညီကွဲပြားမှုများ များပြားသည့် အလျောက် ၎င်းတို့၏ အချိုးမညီဖက်ဒရယ် အတွေ့အကြုံသည်လည်း အဆိုပါမတူညီကွဲပြားမှုများမှ မြစ်ဖျားခံလာသည်ဟု ဆိုနိုင်သည်။ အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏ အတွေ့အကြုံများကို ကတ်ရှ်မီးယား၊ ဂျူး ဒေသ၏ ဖြစ်ရပ်များနှင့် အရှေ့မြောက် ဒေသဖြစ်စဉ်များဟူ၍ အကြမ်းအားဖြင့် နှစ်ပိုင်းခွဲခြား လေ့လာနိုင်ပါသည်။ ကတ်ရှ်မီးယားဒေသအရေးအခင်း (၁၉၄၇ - ၁၉၄၈) သည် လွတ်လပ်ရေးရကာစ အိန္ဒိယနိုင်ငံအတွက် အကြီးမားဆုံးခြိမ်းခြောက်မှုတစ်ရပ်ဖြစ်ခဲ့ပါသည်။ ကတ်ရှ်မီးယားနှင့် ဂျူးဒေသသည် ဟိမဝန္တာ တောင်တန်းဒေသတွင် တည်ရှိပြီး မူစလင်များ အများစုနေထိုင်ရာဒေသဖြစ်သည်။ အိန္ဒိယနိုင်ငံ လွတ်လပ်ရေးရကာစ ကာလတွင် အဆိုပါဒေသကို အုပ်ချုပ်သည့် မဟာရာဇာ ဟာရီဆင်း (Maharaja Sir Hari Singh) သည် ဟိန္ဒူဘာသာ ကိုးကွယ်သူဖြစ်ပြီး အိန္ဒိယနိုင်ငံနှင့် ပူးပေါင်းရေးကို လိုလားခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် ကတ်ရှ်မီးယားဒေသခံများ၏ ခွဲထွက်ရေးလက်နက်ကိုင်လှုပ်ရှားမှုများ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့ပြီး ပါကစ္စတန်နိုင်ငံမှ လက်နက်ကိုင်များကလည်း ထောက်ပံ့ကူညီခဲ့ကြသဖြင့် ပထမ အိန္ဒိယ-ပါကစ္စတန်စစ်ပွဲ ပေါ်ပေါက်လာခဲ့သည် အထိစိန်ခေါ်မှုကြီးမားခဲ့သည် (Keay, ၂၀၁၀)။

အရှေ့မြောက်ဒေသများအရေးမှာမူ ကတ်ရှ်မီးယားဒေသအရေးနှင့် ခြားနားမှုများရှိသည်။ အိန္ဒိယနိုင်ငံတွင် တောင်ပေါ်တိုင်းရင်းသားမျိုးနွယ်စုဦးရေ သန်းတစ်ရာခန့်ရှိပြီး အိန္ဒိယနိုင်ငံတဝှမ်းပြန့်နှံ့နေထိုင်လျက်ရှိသလို အရှေ့မြောက်ဒေသကဲ့သို့သော ဒေသများတွင် တစုတဝေးတည်းနေထိုင်မှုမျိုးလည်း ရှိပါသည် (Bhattacharyya, ၂၀၂၃)။ သာမန်အားဖြင့် နာဂလန်း၊ မဏိပူရ၊ မီဇိုရမ် အစရှိသည့် အရှေ့မြောက်ဒေသတွင် နေထိုင်သူများသည် တောင်ပေါ်နေတိုင်းရင်းသား အများစုဖြစ်ကာ အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏ အခြားဒေသများနှင့် ယဉ်ကျေးမှု ဓလေ့စရိုက်များမှအစ မတူညီကွဲပြားမှုများရှိသည်။ အဆိုပါဒေသများသည်လည်း လက်နက်ကိုင်လှုပ်ရှားမှုများ ယနေ့ထက်တိုင် ပေါ်ပေါက်နေဆဲဖြစ်သလို အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏ ဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုအနောက်ကျဆုံးဖြစ်သော ဒေသများဖြစ်လျက်ရှိသည် (Das, ၂၀၁၃)။ ထိုဒေသများသည်

လည်း အိန္ဒိယနိုင်ငံလွတ်လပ်ရေးရာကာစ အချိန်ကတည်းက ကြုံတွေ့ခဲ့ရသော စိန်ခေါ်မှုကြီး တစ်ခုဖြစ်ပါသည်။ ထို့ကြောင့် အိန္ဒိယနိုင်ငံသည် အဆိုပါဒေသအရေးများကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေရှုထောင့်မှ ဖြေရှင်းရန် လွတ်လပ်ရေးရာကာစ အချိန်မှစ၍ ယနေ့ထက်တိုင် ကြိုးပမ်းဆောင်ရွက်ခဲ့ရသည် (Das, ၂၀၁၃)။

အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏ ကနဦးစ အခြေခံဥပဒေပြုရေးနှင့် ပြည်ထောင်စုဖွဲ့စည်းရန် ကြိုးပမ်းသည့် ကာလကို အကြမ်းအားဖြင့် လွတ်လပ်ရေးရာကာစအချိန်မှစတင်၍ ၁၉၅၆ ခုနှစ် ကာလ အထိ မှတ်ယူထားနိုင်သည်။ ထိုကာလအတွင်းတွင် ပြည်နယ်များသတ်မှတ်ရေးနှင့် အခြားကဏ္ဍများကို ဦးစားပေးဆောင်ရွက်ခဲ့ရပြီး ၁၉၅၀ ဇန်နဝါရီလ ၂၀ ရက်နေ့တွင် ဖက်ဒရယ်ယူနစ်/ပြည်နယ် ၂၇ ခု အထိ ဖွဲ့စည်းခဲ့ပါသည် (Bhattacharyya, ၂၀၂၃)။ ၁၉၅၃ ခုနှစ် မှ ၁၉၅၆ ခုနှစ်အတွင်းတွင် အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏ ပြည်နယ်များအသိအမှတ်ပြုရေးကော်မတီ (States Recognition Committee, SRC) ၏ အခန်းကဏ္ဍသည် အရေးပါလာခဲ့သည်။ အဆိုပါကော်မတီမှ အိန္ဒိယနိုင်ငံ ပြည်နယ်များ ဖွဲ့စည်းရာတွင် ဖွဲ့စည်းရန် အဆိုပြုထားသည့် ပြည်နယ်များ၏ လုပ်ပိုင်ခိုင် အာဏာနှင့် အဆင့် အတန်းများ (power and status) ကို အများနည်းတူ ရရှိနိုင်စေရေး ကနဦးတွင် အဆိုပြုခဲ့သည် (Bhattacharyya, ၂၀၂၃)။ တဆက်တည်းတွင် တောင်တန်းဒေသများ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ပြဌာန်းရေး ကောင်စီ (Autonomous Tribal District Council) ကိုဖွဲ့စည်းခဲ့သလို ကတ်ရှီမီးယားနှင့် ဂျူး ဒေသများ၏ အထူးကိုယ်ပိုင် အုပ်ချုပ်ခွင့် (Special Autonomy) ကို အိန္ဒိယနိုင်ငံ အခြေခံဥပဒေ ပုဒ်မ ၃၇၀ တွင် ထည့်သွင်းပြဌာန်း ပေးခဲ့ကာ အဆိုပါ ဒေသများကို အထူးကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် ပေးအပ်ခဲ့သလို အဆိုပါပြည်နယ်များ အနေနှင့် ကိုယ်ပိုင်ဥပဒေ ပြဌာန်းခွင့် နှင့် အခြားကိုယ်ပိုင် အခွင့်အရေးများ ပေးအပ်ခဲ့သည်¹¹။ အရှေ့မြောက်ဒေသများအတွက် ကိုမူ အခြေခံ ဥပဒေ ပုဒ်မ ၃၇၁ တွင် ပြဌာန်းပေးခဲ့ကာ တောင်တန်းဒေသနေတိုင်းရင်းသားများ၏ ကိုယ်ပိုင်ဝိသေသလက္ခဏာများကို ကာကွယ်ပေးရန် နှင့် တောင်တန်းဒေသများအပေါ် ဘဏ္ဍာငွေကြေး၊ ရန်ပုံငွေများထောက်ပံ့ရန် စသည့်အချက်များ ထည့်သွင်း ဖော်ပြခဲ့သည်(Bhattacharyya, ၂၀၂၃)။ ထို့နောက်တွင် အဆိုပါ ပြည်နယ်များကို အထူးကဏ္ဍအတွင်းရှိပြည်နယ်များ (Special Category States, SCSs) အဖြစ်

သတ်မှတ်ထားပြီး ၂၀၁၉ ခုနှစ်အထိ အဆိုပါ ကဏ္ဍအောက်တွင် ပြည်နယ် ၁၁ (အရှေ့မြောက်ဒေသမှ ပြည်နယ် ၈ ခုအပါအဝင်) ခုအထိ ထားရှိခဲ့ပါသည် (Bhattacharyya, ၂၀၂၃)။

၂၀၁၉ ခုနှစ် တွင် အိန္ဒိယနိုင်ငံ အထွေထွေရွေးကောက်ပွဲများတွင် ဘာရတ္တီရနေတ (Bharatiya Janata Party, BJP) အာဏာရလာသောအခါ ကတ်ရှီမီးယားနှင့် ဂျမူးဒေသကို ပေးအပ်ထားသည့် အထူးကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်အား ပြင်ဆင်ရေးဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။ ရွေးကောက်ပွဲကာလကတည်းကလည်း ထိုသို့ဆောင်ရွက်ရန် ကတိကဝတ်ပြုခဲ့သလို အာဏာရလာသော အခါ အဆိုပါဒေသများသို့ အထူးအခွင့်အရေးပေးအပ် ထားသည့် ပုဒ်မ ၃၇၀ အား လွှတ်တော်မှ တဆင့် အတည်ပြုချက်ရယူပြီး ဖျက်သိမ်းပစ်ခဲ့ပါသည် (Aljazeera, ၂၀၁၉)။ BJP ပါတီဦးဆောင်သည့် အစိုးရ အနေဖြင့် ထိုသို့ လုပ်ဆောင်ခြင်းအားဖြင့် အိမ်နီးချင်း ပါကစ္စတန်နှင့် အငြင်းပွားဒေသများ ဖြစ်သည့် ကတ်ရှီမီးယားနှင့် ဂျမူးဒေသများကို ဗဟိုအစိုးရ၏ အာဏာစက်အောက် သက်ရောက်စေရန် ရည်ရွယ်ခဲ့ပုံရပါသည်။ သို့သော်လည်း အရှေ့မြောက်ဒေသများသို့ အထူးအခွင့်အရေးပေးအပ်ထားသည့် ပုဒ်မ ၃၇၁ အား မပြောင်းလဲဘဲ ဆက်လက် အတည်ပြုထားခဲ့ဖြစ်သည်။

အိန္ဒိယနိုင်ငံ၏ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ဆိုင်ရာ ပြဿနာများသည် လွတ်လပ်ရေးခေတ်ကာလ ကတည်းမှ ယနေ့ထက်တိုင် ရင်ဆိုင်နေရဆဲ ပြဿနာများဖြစ်ပြီး^[2] ဘာသာရေး၊ လူမျိုးရေး မတူညီကွဲပြားမှုများစွာမှ ပေါက်ဖွားလာသည့် အခြေအနေများ ဖြစ်သည်ဟု ဆိုလိုနိုင်ပါသည်။

ကတ်တလန်၊ ဘတ်စ်ဒေသနှင့် စပိန်နိုင်ငံ၏ အချိုးမညီဖက်ဒရယ် ကျင့်သုံးမှုသင်ခန်းစာ

စပိန်နိုင်ငံသည် အိန္ဒိယနိုင်ငံကဲ့သို့ ကိုလိုနီခေတ်ကာလနှင့် လွတ်လပ်ရေးလှုပ်ရှားမှုများ ကြုံတွေ့ခဲ့ရခြင်း မရှိသည့် တိုင်အောင် စစ်အာဏာရှင် ဖရန်စစ္စကို ဖရန်ကို ၏ အုပ်ချုပ်မှုအောက်တွင် ဆယ်စုနှစ် လေးခုကြာ ဖြတ်သန်းခဲ့ရသလို ဖရန်ကိုခေတ် အလွန်ကာလ (၁၉၇၅ ခုနှစ်) များမှ စတင်၍ ဒီမိုကရေစီအသွင်ကူးပြောင်းမှုနှင့် အခြေခံဥပဒေ ပြုပြင်ရေးများကို စတင်ခဲ့သည်ဟုဆိုနိုင်ပါသည်(Mas, ၂၀၁၉)။

သို့သော်လည်း စပိန်နိုင်ငံတွင် လက်ရှိကြုံတွေ့နေရသည့် ပြဿနာများသည် စပိန်ပြည်တွင်းစစ်ကာလနှင့် အာဏာရှင်ဖရန်ကို အုပ်စိုးစဉ်ကာလမှ စတင်မြစ်ဖျားခံနေပြီဟုဆိုနိုင်သည်။ စပိန်ပြည်တွင်းစစ်ကာလ (၁၉၃၆-၁၉၃၉) တွင် ကတ်တလန်ဒေသသည် သမ္မတစနစ်ဘက်တော်သားများ (republicans) ၏ အခြေစိုက်ဒေသဖြစ်ခဲ့ပြီး ဖရန်ကို၏တပ်ဖွဲ့များ၏ ဖိနှိပ်တိုက်ခိုက်မှုကို ခံခဲ့ရသလို ဘတ်စ်ဒေသတွင်လည်း ဖရန်ကို အုပ်ချုပ်စဉ်ကာလ အတွင်း ဘတ်စ်ဒေသ လွတ်မြောက်ရေးတော်လှန်မှုများရှိခဲ့သည် (Mas, ၂၀၁၉)။

စပိန်နိုင်ငံ၏ ကတ်တလန်ဒေသနှင့် ဘတ်စ်ဒေသသည် အထက်တွင် ဖော်ပြထားသည့် အိန္ဒိယရှိဒေသများ၊ အောက်တွင် ဆက်လက်ဆွေးနွေးမည့် နိုင်ဂျီးရီးယားနှင့် ဆူဒန်ဒေသများနှင့် ကွဲပြားမှုများလည်း ရှိသည်။ အဆိုပါဒေသနှစ်ခုသည် စပိန်နိုင်ငံ၏ အကြွယ်ဝဆုံးသော ဒေသများ ဖြစ်နေခြင်းသည် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကျင့်သုံးသည့် ဒေသအများစု (အထူးသဖြင့် ယခုအခန်းတွင် ညွှန်းဆိုပြထားသည့် ဒေသများ) နှင့် ကွဲပြားသော အချက်တစ်ခုဖြစ်သည် (Mas, ၂၀၁၉)။

စပိန်နိုင်ငံတွင် ဖရန်ကိုခေတ်လွန် ဒီမိုကရေစီ အသွင်ကူးပြောင်းမှုများကို စတင်ခဲ့ရာ ၁၉၇၈ ခုနှစ် အခြေခံဥပဒေတွင် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ရဒေသများ ၏ အခန်းကဏ္ဍများ (statue of autonomy) ကို တွေ့ရှိနိုင်ပါသည်။ စပိန်နိုင်ငံ၏ ၁၉၇၈ ခုနှစ် ဖွဲ့စည်းပုံ ပုဒ်မ ၂ တွင် စပိန်နိုင်ငံ၏ အမျိုးသားစုစည်းမှုမပြုလဲစေရန်အတွက် ဒေသများနှင့် လူမျိုးများ၏ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ကို အာမခံပေးမည် ဆိုသည့် အချက်နှင့်၊ ပုဒ်မ ၁၃၇ တွင် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် ဒေသများ ဖွဲ့စည်းမည့် အချက်ကို ထည့်သွင်းဖော်ပြခဲ့သည် (Agranoff, ၂၀၁၀)။ ၁၉၇၉ ခုနှစ် ဒီဇင်ဘာလတွင် ဘတ်စ်ဒေသနှင့် ကတ်တလန်ဒေသများတွင် အဆိုပါဒေသများ၏ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် ကို အတည်ပြုသည့်အတည်ပြုသည့် လူထုဆန္ဒခံယူပွဲများကျင်းပပြီး ဘတ်စ်ဒေသနှင့် ကတ်တလန်ဒေသ တို့ကို ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ရဒေသများ အဖြစ် အတည်ပြုပေးနိုင်ခဲ့ပြီး ၁၉၈၁ ခုနှစ်တွင် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် အသွင်ကူးပြောင်းမှု သဟဇာတ ဖြစ်စေရေး ဥပဒေ (law on the harmonization of the autonomy process, LOAPA) ကို ပြဋ္ဌာန်းခဲ့သည် (Agranoff, 2010)။ တဆက်တည်းမှာပင် အဆိုပါဒေသများတွင် ကိုယ်ပိုင်ပါလီမန်နှင့် အစိုးရ အဖွဲ့များ ထားရှိနိုင်လာခဲ့သည်။ ထို့အတွက်ကြောင့် ၁၉၈၀ ခုနှစ်မှစတင်၍ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ရ ဒေသများသည်

တရားစီရင်ရေး၊ အနုပညာ၊ မျူနီစီပယ်ရှယ်ယာ၊ အမွေအနှစ်ဆိုင်ရာ စသည်တို့မှ ရရှိသည့် အခွန်ငွေများကို စီမံသုံးစွဲပိုင်ခွင့် ရှိလာသလို ၁၉၈၅ ခုနှစ် မှ ၂၀၀၂ ခုနှစ်အတွင်းတွင် ပညာရေး၊ ကျန်းမာရေး၊ လူမှုဝန်ထမ်း အစရှိသည့် လုပ်ပိုင်ခွင့်များကို မက်ဒရစ်ရှိ ဗဟိုအစိုးရမှ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ရ ဒေသများထံသို့ တဖြည်းဖြည်းလွှဲပြောင်းပေးအပ်ခဲ့သည်(Agranoff, 2010)။

၂၀၀၀ ခုနှစ် အလွန်တွင် ဗဟိုအစိုးရနှင့် အဆိုပါ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ရ ဒေသများ အကြား အားပြိုင်မှုများရှိလာခဲ့သလို ၂၀၀၅ ခုနှစ်တွင် မက်ဒရစ်ရှိဗဟိုအစိုးရက ကတ်တလန်ဒေသ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် အနေအထားကို ပြန်လည်သုံးသပ်သည့် စက္ကူဖြူစာတမ်းထုတ်ပြန်ခဲ့ပြီး ဗဟိုအစိုးရနှင့် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ရဒေသများအကြား ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်နိုင်ရေး ပြည်သူ့ဝန်ဆောင်မှုလုပ်ငန်းများ ပူးပေါင်းဆောင်ရွက်ရေး၊ ဘဏ္ဍာငွေခွဲဝေသုံးစွဲနိုင်ရေး၊ စသည့်အချက်များကို အဓိကထားဖော်ပြခဲ့သည် (Agranoff, ၂၀၁၀)။ ၂၀၀၈ ခုနှစ် စီးပွားရေးအကြပ်အတည်း များသည် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ရ ဒေသများအပေါ် သက်ရောက်မှုများ ရှိလာခဲ့သည်။ ၂၀၁၀ ခုနှစ်မှ စတင်၍ ကတ်တလန်ဒေသ ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုများ အားကောင်းလာခဲ့ရာ ၂၀၁၂ ခုနှစ်တွင် အရှိန်ရလာခဲ့သည် (Andreu, ၂၀၁၉)။

ကတ်တလန်ပါလီမန်အတွင်းတွင်လည်း ခွဲထွက်ရေး ပါတီများ အားကောင်းလာခဲ့သလို ၂၀၁၇ ခုနှစ်တွင် ဆန္ဒခံယူပွဲများ ကျင်းပကာ ကတ်တလန်ဒေသခွဲထွက်ရေးအတွက် ဒေသခံများမှ (၉၀.၁၈%) အထိ ထောက်ခံဆန္ဒမဲပေးခဲ့ကြသည် (Andreu, ၂၀၁၉)။ သို့သော်လည်း စပိန်ဗဟိုအစိုးရက အဆိုပါလုပ်ရပ်သည် စပိန်ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေနှင့် ကိုက်ညီမှုမရှိကြောင်း ငြင်းဆိုခဲ့သလို ကတ်တလန်ဒေသခေါင်းဆောင်များကိုလည်း ဖမ်းဆီးထိန်းသိမ်းခဲ့သည် (Andreu, ၂၀၁၉)။ ကတ်တလန်ဒေသသည် စပိန်ပြည်တွင်းစစ်ကာလအတွင်း တွင်လည်း အာဏာရှင်ဖရန်ကို၏ ပြိုင်ဘက် သမ္မတနိုင်ငံဘက်တော်သားများဘက်မှ ရပ်တည်ခဲ့ခြင်းကြောင့် ဖရန်ကို အုပ်ချုပ်စဉ်ကာလ အတွင်း ဘာသာစကားယဉ်ကျေးမှု ဆိုင်ရာ အစရှိသည့် ဖိနှိပ်မှုများကို ကြုံတွေ့ခဲ့ရသလို ဘာသာစကား၊ ယဉ်ကျေးမှုမလေ့စရိုက်များသည် လည်း စပိန်နိုင်ငံ ရှိ အခြားဒေသများနှင့် ကွဲပြားသည်(Agranoff, ၂၀၁၀)။ အဆိုပါ အာဏာရှင် ခေတ်ကာလ အစိုင်အခဲများသည် ကတ်တလန်ဒေသခွဲထွက်ရေးအတွက် သက်ရောက်မှု

ရှိနိုင်သည်။ ထိုသို့သောအာဏာရှင်အုပ်ချုပ်စဉ်ကာလတည်ရှိခဲ့သော အစိုင်အခဲများကြောင့်ဖြစ်ပေါ်လာသော ခွဲထွက်ရေး လှုပ်ရှားမှုများကိုဆက်လက်ဆွေးနွေးမည် နိုင်ဂျီးရီးယားနိုင်ငံဖြစ်ရပ်များနှင့် တောင်ဆူဒန်နိုင်ငံခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှု များတွင် တွေ့ရှိနိုင်ပါသည်။

နိုင်ဂျီးရီးယားနိုင်ငံ၊ ပြည်တွင်းစစ်ပွဲများနှင့် ဒေသများအကြားမတူညီကွဲပြားမှုများမှ ပေါက်ဖွားလာသည့် ပဋိပက္ခများ

၁၉၆၀ ဝန်းကျင်ကာလအတွင်း တွင် အာဖရိက နိုင်ငံများသည် ကိုလိုနီစနစ်အောက်မှ လွတ်မြောက်ပြီး လွတ်လပ်ရေး ရရှိလာခဲ့ကြသည်။ ထိုခေတ်ကာလမှစတင်၍ အာဖရိကနိုင်ငံ အများစုသည် ဖက်ဒရယ်စနစ် သို့ အသွင်ကူးပြောင်းလာခဲ့ကြရာ အများအားဖြင့်အာဏာကို စုစည်းချုပ်ကိုင်သောပုံစံ (holding together) နှင့် အတူတကွစုပေါင်းထားသည့်ပုံစံ(coming together) နှစ်မျိုးစလုံးရှိရာ နိုင်ဂျီးရီးယားနိုင်ငံသည် ပထမပုံစံဖြင့် လွတ်လပ်ရေးရကာစအချိန်ကတည်းက ဖက်ဒရယ်စနစ်တည်ထောင်ခဲ့သောနိုင်ငံဖြစ်သည် (Suberu, ၂၀၁၇)။

၁၉၆၀ ခုနှစ် အောက်တိုဘာ ၁ ရက်နေ့တွင် နိုင်ဂျီးရီးယား နိုင်ငံသည် ဗြိတိသျှတို့ထံမှ လွတ်လပ်ရေးရရှိခဲ့ကာ ထိုစဉ်က နိုင်ဂျီးရီးယားနိုင်ငံသည် မြောက်ပိုင်းဒေသ၊ အနောက်ပိုင်းဒေသ၊ အရှေ့ပိုင်းဒေသနှင့် လာဂိုစ် (Lagos) ပြည်ထောင်စုနယ်မြေဟူ၍ ပိုင်းခြားခဲ့သည် (Egwim, ၂၀၂၀)။ လူမျိုးစုပေါင်း ၂၅၀ ကျော် (အချို့က လူမျိုးစုပေါင်း ၃၇၄ မျိုးအထိ ရှိနိုင်သည်ဟု ဆိုကြသည်။) နှင့် ဒေသခံဘာသာစကား ၂၀၀ ခန့်ကွဲပြားသည့် နိုင်ဂျီးယားနိုင်ငံ၏ လွတ်လပ်ရေးရကာစ ဖက်ဒရယ်အစီအမံသည် လုံလောက်မှုမရှိခဲ့သည်ဟုဆိုနိုင်သည် (Anugwom, ၂၀၂၀)။

နိုင်ဂျီးရီးယားနိုင်ငံ၏ ဖက်ဒရယ်ပုံစံအသွင်ကူးပြောင်းရေးကနဦးစ ကာလများ အထူးသဖြင့် ၁၉၆၆ စစ်အာဏာ သိမ်းမှု မဖြစ်ပွားစဉ်ကာလ များသည် နိုင်ဂျီးရီးယားနိုင်ငံဖက်ဒရယ်စနစ်၏ ဗဟိုထိန်းချုပ်မှု အလျော့ချထားဆုံးသော ကာလတခုအဖြစ် ညွှန်းဆိုကြပြီး ၁၉၆၆ စစ်အာဏာသိမ်းမှု ဖြစ်ပွားပြီးနောက် စစ်အစိုးရမှ ၁၉၆၃ ခုနှစ် နိုင်ဂျီးရီးယား ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေကို ဆိုင်းငံ့ခဲ့ကာ ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုများကိုတိုးမြှင့်လာခဲ့သည် (Suberu, ၂၀၁၇) (Egwim, ၂၀၂၀)။

လွတ်လပ်ရေးမရမီအချိန်ကတည်းက နိုင်ဂျီးယားနိုင်ငံရှိလူမျိုးစုများအကြား မပြေလည်မှုများရှိခဲ့သလို ဒေသများ အကြား စီးပွားရေး၊ လူမှုရေး၊ နိုင်ငံရေးကွဲပြားစွာလည်း တည်ရှိနေခဲ့သည်။ အထူးသဖြင့် မြောက်ပိုင်းရှိ အင်အားကြီးလူမျိုးစုများဖြစ်သည့် ဟောက်စာ - ဖူလာနီ (Hausa-Fulani) ကို နိုင်ဂျီးယားတောင်ပိုင်းရှိ လူမျိုးငယ်များမှ ၎င်းတို့အပေါ်လွှမ်းမိုးမှုမရှိစေရေး အမြဲသတိထားနေခဲ့သလို မြောက်ပိုင်းရှိလူမျိုးစုများမှလည်း တောင်ပိုင်းဒေသမှ အာဏာကြီးထွားလာမည်ကိုစိုးရိမ်ခဲ့ကြသည် (Suberu, ၂၀၁၇)။ နိုင်ဂျီးယားနိုင်ငံ အရှေ့ပိုင်းရှိ ဒေသများတွင် နေထိုင်သူအများစုသည် အီဘို (Igbo) မျိုးနွယ်စုများဖြစ်ပြီး တောင်ပိုင်းရှိမျိုးနွယ်စုများနှင့်လည်း မကြာခဏ ပဋိပက္ခဖြစ်ပွားလေ့ရှိသည် (Egwim, ၂၀၂၀)။

၁၉၆၆ စစ်အာဏာသိမ်းမှု ဖြစ်ပွားပြီးနောက် စစ်အစိုးရသည် နိုင်ဂျီးယားနိုင်ငံကို ဒေသ ၃ ခုမှ ပြည်နယ် ၁၂ ခုအဖြစ် ပြောင်းလဲပစ်ခဲ့သော်လည်း အုပ်ချုပ်သူအများစုသည် မြောက်ပိုင်းမှသာအများစုဖြစ်နေသလို ဗဟိုချုပ်ကိုင် မှုများပြားကာ သိသာသောအာဏာခွဲဝေမှုမျိုးလည်း ပြုလုပ်ခဲ့ခြင်းမရှိခဲ့ပါ (Suberu, ၂၀၁၇)။ နိုင်ဂျီးယားစစ်အစိုးရမှ ထိုသို့ပြောင်းလဲခြင်းသည် ဖက်ဒရယ်စနစ်အတွင်း ဒေသတခုတည်းမှ အင်အားကြီးမသွားစေရန် ရည်ရွယ်သည် ဟုဆိုခဲ့သလို အချို့မှလည်းထိုစဉ်ကခွဲထွက်ရန်ကြိုးပမ်းနေသည့် အရှေ့ပိုင်းဒေသအား ခွဲခြမ်းပစ်ရန်ရည်ရွယ်သည် ဟုဆိုကြသည် (Egwim, ၂၀၂၀)။

၁၉၆၇ ခုနှစ်တွင် နိုင်ဂျီးယားနိုင်ငံအရှေ့ပိုင်းဒေသသည် ဘီရာဖာ သမ္မတနိုင်ငံ (Republic of Biafra) အဖြစ် လွတ်လပ်ရေး ကြေညာခဲ့သည်။ ထိုအချိန်မှ စတင်၍ နိုင်ဂျီးယားပြည်တွင်းစစ် စတင်ခဲ့ပြီး အီဘို လူမျိုးအများစု အပါအဝင် လူပေါင်း တစ်သန်းမှ သုံးသန်းအထိ အသက်ဆုံးရှုံးခဲ့ရသည် (Anugwom, ၂၀၂၀)။ အဆိုပါစစ်ပွဲသည် ၁၉၇၀ ခုနှစ်တွင် ပြီးဆုံးခဲ့ပြီး နိုင်ဂျီးယားနိုင်ငံသမိုင်းတလျှောက် အကြီးမားဆုံးပြည်တွင်းစစ်ပွဲတခုဖြစ်ခဲ့ရသလို အကျိုးဆက်အနေနှင့် အီဘိုလူမျိုးများသည်လည်း နိုင်ဂျီးယားအရှေ့တောင်ပိုင်း ဒေသသို့ ရွှေ့ပြောင်းခဲ့ရသည် (Anugwom, ၂၀၂၀)။

၁၉၇၅ ခုနှစ်တွင် နိုင်ဂျီးယားနိုင်ငံတွင် စစ်အာဏာသိမ်းမှုထပ်မံဖြစ်ပွားခဲ့ပြီး အာဏာသိမ်းအစိုးရမှ ၁၉၆၃ ခုနှစ် အခြေခံဥပဒေကို ပြင်ဆင်ချက်များ ပြုလုပ်ကာ ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုအာဏာတိုးမြှင့်ခဲ့သလို ၁၉၇၆ ခုနှစ်တွင်

ပြည်နယ် ၁၉ ခု အဖြစ်ပြင်ဆင်ဖွဲ့စည်းခဲ့သည် (Anugwom, ၂၀၂၀)။ စစ်အစိုးရအဆက်ဆက်ကာလများတွင် နိုင်ဂျီးရီးယားနိုင်ငံ မြောက်ပိုင်းမှသာ အများစုလွှမ်းမိုးခဲ့ကြပြီး စစ်တပ်မှာလည်း မြောက်ပိုင်းမှအများစု ပါဝင်နေလျက်ရှိခဲ့သည် (Egwim, ၂၀၂၀)။ ၁၉၉၆ ခုနှစ်သို့ အရောက်တွင် ပြည်နယ်များကို ၃၆ ခု အထိပြင်ဆင်ဖွဲ့စည်းခဲ့ကာ လက်ရှိအချိန်ထိ အဆိုပါပြည်နယ် အရေအတွက်များ အတိုင်း တည်ရှိ နေဆဲဖြစ်သည်။

၁၉၉၉ အရပ်သားအစိုးရ အာဏာပြန်ရလာပြီးနောက်ပိုင်းတွင် မြောက်ပိုင်းပြည်နယ် အများအပြားမှ အစွဲလမ်းဥပဒေများကို အတည်ပြုပြဋ္ဌာန်းရန် လုပ်ဆောင်လာခဲ့သည် (Egwim, ၂၀၂၀)။ နိုင်ဂျီးရီးယားနိုင်ငံတွင် လူမျိုးရေးဘာသာရေး ကွဲပြားမှုများ များပြားသည့်အလျောက် ၂၀၀၀ ခုနှစ် နောက်ပိုင်းနှစ်များတွင် အစွဲလမ်းလက်နက်ကိုင် အဖွဲ့များ မြောက်ပိုင်းဒေသတွင် ပေါ်ပေါက်လာခဲ့သလို အဆိုပါပြဿနာရပ်များကို ယနေ့ထက်တိုင် ရင်ဆိုင်ဖြေရှင်းနေရလျက်ရှိသည်။ နိုင်ဂျီးရီးယားနိုင်ငံ၏ ဖက်ဒရယ်စနစ် ပြဿများတွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်အား လက်တွေ့ကျင့်သုံးရာတွင် လူနည်းစု လူမျိုးစုများ၏ ကိုယ်ပိုင်ဝိသေသလက္ခဏာများကို မျက်ကွယ်ပြုမှုများ ရှိခဲ့သလို ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုများ များပြားလွန်းခဲ့ပြီး နိုင်ငံအုပ်ချုပ်သူအများစုသည်လည်း မြောက်ပိုင်းမှသာဖြစ်ခဲ့ကြသည်(Anugwom, ၂၀၂၀)။ ထို့အတွက်ကြောင့်လည်း ဒေသများအကြား လူမျိုးရေးဘာသာရေး ပဋိပက္ခများကို ကိုင်တွယ်ဖြေရှင်းရာ တွင် ယနေ့ထက်တိုင်ခက်ခဲနေဆဲဖြစ်သည်။

ဆူဒန်နိုင်ငံ ၏ ခွဲထွက်ရေး၊ ပြည်တွင်းစစ်နှင့် ပဋိပက္ခ အတွေ့အကြုံများ

ဆူဒန်နိုင်ငံသည်လည်း လူမျိုးရေး၊ဘာသာရေး မတူညီကွဲပြားမှုများ များပြားသလို လွတ်လပ်ရေးရကာစ အချိန်မှ စတင်၍ ပြည်တွင်းစစ်ပွဲများ၊ ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုများ၊ လူမျိုးရေးဘာသာရေး ပဋိပက္ခများကို ယနေ့ထက်တိုင် ရင်ဆိုင်နေဆဲဖြစ်သည်။ စစ်အာဏာသိမ်းမှု ၃၅ ကြိမ် ဖြစ်ပွားခဲ့သော ဆူဒန်နိုင်ငံသည် စစ်အာဏာရှင်များ၏ အုပ်ချုပ်မှုများ၊ အာဏာလုမှုများ၊ စစ်အာဏာရှင်များ၏ ဖိနှိပ်မှုများကြောင့်လည်း ပြည်တွင်းစစ်ပွဲများ ယနေ့ထက်တိုင် ဖြစ်ပွားနေရသော နိုင်ငံဖြစ်သည် (AYFERAM, ၂၀၂၃)။

ဆူဒန်နိုင်ငံ ၁၉၅၆ ခုနှစ် လွတ်လပ်ရေးမရမီ အချိန်ကတည်းက နိုင်ငံ၏ တောင်ပိုင်းနှင့် မြောက်ပိုင်း အကြား တင်းမာမှုများရှိလာခဲ့သည်။ အထူးသဖြင့် အစ္စလာမ်ဘာသာ အများစုကိုယ်ကြသည့် ဆူဒန်မြောက်ပိုင်းနှင့် ခရစ်ယာန်ဘာသာ အများစုကိုယ်ကြသည့် ဆူဒန်နိုင်ငံတောင်ပိုင်းတွင် မတူညီမှုများ အပြားအများရှိသည်။ အေဒီ ၆၀၀ ကျော် ကာလ များကတည်းက အာရပ်များသည် ယနေ့ခေတ်ဆူဒန်နိုင်ငံ နေရာများအား ဝင်ရောက်ကျူးကျော်ခဲ့ရာ ထိုစဉ်ကာလ ကတည်းက ဆူဒန်နိုင်ငံမြောက်ပိုင်းသည် အာရပ်ယဉ်ကျေးမှုများ တည်ရှိနေခဲ့ပြီး အစ္စလာမ်ဘာသာကိုယ်သူအများစုဖြစ်နေခဲ့သလို၊ ဗြိတိသျှများ သိမ်းပိုက်ခဲ့သည့် ၁၈၉၀ နောက်ပိုင်းတွင် ခရစ်ယာန်သာသနာပြုများအနေနှင့် ဆူဒန်နိုင်ငံတောင်ပိုင်းတွင် သာသနာပြုလုပ်ငန်းများ ဆောင်ရွက်ခဲ့ရာ တောင်နှင့် မြောက် ဘာသာရေး၊ ဓလေ့စရိုက်ကွဲပြားမှု ကြီးမားခဲ့ရသဖြင့် အဆိုပါကွဲပြားမှုများသည် လွတ်လပ်ရေးရပြီးနောက်ပိုင်း ပဋိပက္ခများ၏ မြစ်ဖျားခံရာ ဖြစ်လာခဲ့သည် (Ayele, ၂၀၁၇)။ လွတ်လပ်ရေးမရမီ ၁၉၅၄ ခုနှစ် ကတည်းကပင် ဆူဒန်နိုင်ငံတောင်ပိုင်းမှ နိုင်ငံရေးသမားများနှင့် ခေါင်းဆောင်များသည် တောင်ဆူဒန်နိုင်ငံ၏ ကိုယ့်ကြမ္မာဖန်တီးခွင့်ကို အာမခံချက်ပေးနိုင်မည့် ဖက်ဒရယ်စနစ် ဖန်တီး ပေးရန်တောင်းဆိုမှုများကို ပြုလုပ်လာခဲ့ကြပြီဖြစ်ပြီး ၁၉၅၅ ခုနှစ်မှ စတင်ကာ လက်နက်ကိုင်ပုန်ကန်မှုများ ရှိလာခဲ့ပြီဖြစ်သည် (Manoeli, ၂၀၁၉)။

ဆူဒန်နိုင်ငံသည် ၁၉၇၂ ခုနှစ် အထိ အခြေခံဥပဒေတစ်ခု အတည်တကျ ရှိနေခြင်းမရှိသေးခဲ့သလို ၁၉၅၇ အခြေခံ ဥပဒေရေးဆွဲရေး ကော်မတီမှလည်း ဖက်ဒရယ်စနစ်ထက် တပြည်ထောင်စနစ်ကိုသာ ပိုမိုအလေးပေးခဲ့သလို တောင်ပိုင်းမှ အဖွဲ့ဝင်များကလည်း ကော်မတီမှ နှုတ်ထွက်သွားကာ ပြည်တွင်းစစ်၏ အခြေအနေကို ပိုမိုဆိုးရွားလာစေခဲ့သည် (Ayele, ၂၀၁၇)။ Anyanya Movement ၏ လူသိများသည့် အဆိုပါပြည်တွင်းစစ် (ပထမဆူဒန်ပြည်တွင်းစစ်) သည် ၁၉၅၅ ခုနှစ် မှ ၁၉၇၂ ခုနှစ်အထိ ကြာမြင့်ခဲ့သည်။ ၁၉၆၉ ခုနှစ်တွင် စစ်ဗိုလ်ချုပ် နီမာရီ (Nimeiri) မှ စစ်အာဏာသိမ်းပြီးနောက် တောင်ဆူဒန်နှင့် ငြိမ်းချမ်းရေးဆွေးနွေးမှုများကို ပြုလုပ်လာခဲ့သည်။ ၁၉၇၂ ခုနှစ်တွင် Addis Ababa Agreement ကိုလက်မှတ်ရေးထိုးနိုင်ခဲ့သည်။

သို့သော်လည်း အဆိုပါ စာချုပ်သည် ၂၀၀၅ ခုနှစ်က ချုပ်ဆိုခဲ့သည့် အလုံးစုံငြိမ်းချမ်းရေးစာချုပ် (comprehensive peace Agreement, CPA) နှင့် နှိုင်းယှဉ်ပါက အားနည်းချက်များစွာရှိခဲ့သည်။ အထူးသဖြင့် ၁၉၇၂ စာချုပ်တွင် တောင်ပိုင်းဒေသခံများ၏ ကိုယ်ပိုင်လွတ်လပ်ခွင့် များကို အပြည့်အဝအာမခံချက် မပေးခဲ့သလို ခွဲထွက်ခွင့်အာမခံ ချက်လည်းပါဝင်ခဲ့ခြင်းမရှိပါ (Malwal, 2015)။ အုပ်ချုပ်ခွင့်အာဏာ တချို့တဝက်မျှသာ အာမခံချက် ပေးအပ်ခဲ့သလို တောင်ပိုင်းဒေသ၏ စီးပွားရေးလုပ်ဆောင်ချက်များကိုလည်း လွတ်လပ်စွာ ဆောင်ရွက်ပိုင်ခွင့် မရှိခဲ့ပါ။ အထူးသဖြင့် ရေနံသယံဇာတ ကြွယ်ဝသည့် တောင်ပိုင်းဒေသ၏ စီးပွားရေးလုပ်ငန်းများကို မြောက်ပိုင်းရှိဗဟို အစိုးရကသာ ချုပ်ကိုင်ထားခဲ့သည် (Malwal, 20၁၅)။ ၁၉၇၃ အခြေခံ ဥပဒေပေါ်ပေါက်လာသော အခါတွင်မူ ၁၉၇၂ စာချုပ်ပါ အချက်အလက်များကို မျက်ကွယ်ပြုခဲ့ပြီး တပြည်ထောင်စနစ် ကိုသာ ဦးစားပေးတည်ဆောက်ခဲ့သည် (Ayele, ၂၀၁၇)။

၁၉၈၃ ခုနှစ်တွင် ရှာရီးယားအစ္စလာမ် ဥပဒေကို တရားဝင်ပြဋ္ဌာန်းခဲ့သလို ၁၉၈၉ ခုနှစ် အယ်ဘရာမာမှ စစ်အာဏာသိမ်းပြီး နောက်ပိုင်းတွင် အစ္စလာမ်ဖက်ဒရယ်ပြည်ထောင်စုအဖြစ်အသွင်ပြောင်းလဲ ပစ်ခဲ့သည် (Ayele, ၂၀၁၇)။ ထိုအချိန်မှ စတင်၍ ခရစ်ယာန်ဘာသာဝင်အများစု ရှိရာ တောင်ပိုင်းဒေသကို ပိုမိုဖိနှိပ်လာခဲ့ပြီး ခရစ်ယာန် ဘာသာရေးဆရာများကို နိုင်ငံတွင်းမှ မောင်းထုတ်ခြင်း အစရှိသည့် လုပ်ဆောင်မှုများကို လုပ်ဆောင်လာခဲ့သည် (Malwal, ၂၀၁၅)။ ထို့ကြောင့် တောင်ပိုင်းနှင့် မြောက်ပိုင်း ပြည်တွင်း စစ်ပွဲများ ပြန်လည် ဖြစ်ပွားလာခဲ့သည်။ အဆိုပါ ပြည်တွင်းစစ်ပွဲများသည် ၁၉၈၃ ခုနှစ်မှ ၂၀၀၅ ခုနှစ် အထိကြာမြင့် ခဲ့ပြီး ၂၀၀၅ ခုနှစ်တွင် အလုံးစုံငြိမ်းချမ်းရေးစာချုပ် (comprehensive peace agreement, CPA) ကို လက်မှတ်ရေးထိုးခဲ့ကြသည်။

အဆိုပါ စာချုပ်သည် ၁၉၇၂ စာချုပ်ထက် အာမခံချက်များ ပိုမိုပါဝင်ခဲ့သည်။ အထူးသဖြင့် တောင်ပိုင်းဒေသ တွင် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ရေးကိုအာမခံပေးထားသလို၊ ဒုတိယသမ္မတတစ်ဦးလည်း ထားရှိခွင့် ပေးထားခဲ့သည် (Ayele, ၂၀၁၇)။ ထို့အပြင် စာချုပ်ချုပ်ဆိုပြီး ခြောက်နှစ်အကြာတွင် ခွဲထွက်ပိုင်ခွင့်ရှိသည့် အချက်ကိုလည်း ထည့်သွင်းရေးဆွဲထားခဲ့သည် (Ayele, ၂၀၁၇)။ ၂၀၁၁ ခုနှစ်တွင် ဆူဒန်နိုင်ငံတောင်ပိုင်းတွင်

လူထုဆန္ဒခံယူပွဲများ ကျင်းပ၍ ခွဲထွက်ရေးကို ဆူဒန်နိုင်ငံတောင်ပိုင်းဒေသခံများမှ (၉၈.၈၃%) အထိ ထောက်ခံမဲပေးခဲ့ပြီး တောင်ဆူဒန်နိုင်ငံသည် လွတ်လပ်သည့်နိုင်ငံတစ်ခုဖြစ်လာခဲ့သည် (Ayele, ၂၀၁၇)။ သို့သော်လည်းတောင်ဆူဒန် နိုင်ငံသည် လွတ်လပ်ရေး ရပြီးနောက် ဒေသခံလူမျိုးများအကြား ပဋိပက္ခများ၊ ရေနံပေါကြွယ်သည့် ဒေသများ၏ သယံဇာတခွဲဝေမှုများအစရှိသည့် အချက်များအပေါ်အခြေတည်၍ ပြည်တွင်းစစ်ပွဲများကို ရင်ဆိုင်ကြုံတွေ့နေရလျက် ရှိသည် (Ayele, ၂၀၁၇)။ ဆူဒန်နိုင်ငံ၏ ပထမနှင့် ဒုတိယပြည်တွင်းစစ်များကို ငြိမ်းချမ်းရေး စာချုပ်များ ချုပ်ဆို ၍ ရပ်ဆဲ နိုင်ခဲ့ကြသော်လည်း လက်တွေ့တွင်မူ တောင်ဆူဒန် နိုင်ငံ သို့ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် အနေအထားတချို့သာ ပေးအပ်ခဲ့ပြီး အရေးပါသည့် သယံဇာတ အစရှိသည်တို့ကို ဗဟိုအစိုးရမှသာ ဆက်လက် ချုပ်ကိုင်ထားခဲ့သည်(Malwal, ၂၀၁၅)။ ထို့အပြင် ဘာသာရေးကွဲပြားမှုများပြားခဲ့သလို စစ်အစိုးရ အဆက်ဆက်မှလည်း မြောက်ပိုင်းဒေသများ ကိုးကွယ်ရာ အစ္စလာမ်ဘာသာနှင့် ဆက်နွယ်သည့် ဥပဒေများကို တိုးမြှင့် အားပေးပြဋ္ဌာန်းလာခဲ့သည်။ ထို့အတွက် ကြောင့် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်၏ ဝိသေသလက္ခဏာများ ပျောက်ဆုံးလာခဲ့သလို တောင်ဆူဒန်နှင့် ဗဟို အစိုးရအကြား ကွဲပြားမှု များပြားလာပြီး တောင်ဆူဒန်နိုင်ငံ ခွဲထွက်သည့် အခြေအနေအထိ ဆိုက်ရောက်ခဲ့ရသည်။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဆိုင်ရာ စီမံဆောင်ရွက်မှုပုံစံများ

အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ယေဘုယျအားဖြင့် ပြည်နယ်တစ်ခုသည် တခြားပြည်နယ်များနှင့် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ဆိုင်ရာအရဖြစ်စေ၊ တခြားသောဖက်ဒရယ်အခွင့်အရေးများအရဖြစ်စေ ကွဲပြားသည့်အခါတွင် ဥပဒေပြဋ္ဌာန်း၍ဖြစ်စေ၊ ဖွဲ့စည်းပုံတွင်ထည့်သွင်းရေးဆွဲ၍ဖြစ်စေ ကျင့်သုံးလေ့ရှိသည်။

ဤကဏ္ဍတွင်ဖွဲ့စည်းပုံဆိုင်ရာအတွင်း အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကျင့်သုံးမှုများကို ပုံစံ (၄) မျိုးဖြင့် တင်ပြသွားမည် ဖြစ်ပါသည်။

(က) ဖက်ဒရယ်စနစ်ဖွဲ့စည်းပုံတွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ဆိုင်ရာ စီမံဆောင်ရွက်မှုပုံစံ

ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံ (သို့) ပြည်နယ်တစ်ခုအနေဖြင့် ကိုယ်ပိုင်ဥပဒေ (self-rule) သာမက ပြည်နယ်ကြားဥပဒေ (share-rule) ပါထားရှိရမည်ဖြစ်သည်။ ဤသို့လုပ်ဆောင်ရာတွင်လည်း ထူးခြားသောပြည်နယ်များအလိုက် အချိုးမညီဖက်ဒရယ် ကျင့်သုံးမှုများကို အခြေခံဥပဒေတွင်အထူးသက်ဆိုင်ရာပုဒ်မများ၊ ဥပဒေများပြဋ္ဌာန်း၍ သတ်မှတ်သည့်ပုံစံမျိုး ဖြစ်သည်။ ဥပမာအားဖြင့် အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း အိန္ဒိယနိုင်ငံဖွဲ့စည်းပုံရှိ “ပြည်နယ်များ” အခန်းတွင် ‘အိန္ဒိယနိုင်ငံရှိပြည်နယ်များအားလုံးသည် လက်ရှိဖွဲ့စည်းပုံ၏ လွှမ်းခြုံမှုရှိရမည်’ ဟု ဖော်ပြထားသော်လည်း ထိုပြည်နယ်များတွင် ဂျပန်ပြည်နယ်နှင့် ကတ်ရှ်မီးယားပြည်နယ်တို့ကိုမူ အထူးအခွင့်အရေးအနေဖြင့် ကင်းလွတ်ခွင့် ပေးထားသည် (အိန္ဒိယပြည်နယ်ဖွဲ့စည်းပုံ - ပုဒ်မ ၃၇၀ (၁) (ခ) (၂))။ ဆိုလိုသည်မှာ အိန္ဒိယလွတ်တော်အနေဖြင့် ထိုပြည်နယ်နှစ်ပြည်နယ်၏ ကာကွယ်ရေး၊ နိုင်ငံခြားရေးနှင့် ဘဏ္ဍာရေးစသည့် စီမံခန့်ခွဲမှုအပေါ် ကန့်သတ်ထားခြင်းဖြစ်သည်။

(ခ) တစ်ပြည်ထောင်စနစ်ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုလျှော့ချထားသောဖွဲ့စည်းပုံတွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ဆိုင်ရာ စီမံဆောင်ရွက်မှု ပုံစံ

တစ်ပြည်ထောင်စနစ်အနေဖြင့် တည်ဆောက်ထားသော်လည်း ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုများအပြားလျှော့ချကာ ဖွဲ့စည်းပုံများတွင် ပြည်နယ်များက အချိုးမညီဖက်ဒရယ်တောင်းဆိုလာပါက ပြည်နယ်အခွင့်အရေးကို ပိုမိုအလေးပေးသော ဖွဲ့စည်းပုံ များကို ပြင်ဆင်ပြောင်းလဲသည့် ပုံစံမျိုးလည်းရှိပါသည်။ ပါပူအာနယူးဂီနီ (Papua New Guinea) ကို ဥပမာအနေဖြင့် ကြည့်နိုင်ပါသည်။ ဖွဲ့စည်းပုံအရ တစ်ပြည်ထောင်စနစ်ဖြစ်သော်လည်း ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုလျှော့ချပေးထားသည့် ဖွဲ့စည်းပုံမျိုးဖြစ်ပေသည်။ ထို့နောက်တွင် ဘူဂီဗီလီကျွန်း (Bougainville) ရှိ ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုပေါ်ပေါက်လာခဲ့သည်။ ထိုခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုကို တားဆီးရန်အတွက် ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုလျှော့ချထားသည့်ပုဒ်မများကို ပယ်ဖျက်ကာ ဖွဲ့စည်းပုံကို ပြောင်းလဲပြင်ဆင်ခဲ့သည်။ ထိုသို့ပြင်ဆင်ခဲ့သည့်အတွက် ခွဲထွက်ရေးသမားများနှင့် ပဋိပက္ခပိုမိုပြင်းထန်လာကာ လွတ်လပ်ရေးတောင်းဆိုမှုများ ပိုမိုမြင့်တက်လာခဲ့သည်။ သို့သော် ၂၀၀၁ ခုနှစ်တွင် အစိုးရနှင့်ခွဲထွက်ရေးအုပ်စုများကြား ငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူစာချုပ်ချုပ်ဆိုနိုင်ခဲ့သည်။

ဘူဂီဗီလီကျွန်းကို ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ပြည်နယ်အဖြစ် ဖွဲ့စည်းပုံအတွင်း သတ်မှတ်ပေးခဲ့သည်ကို တွေ့ရှိရသည် (Wallis ၂၀၁၄)။

(ဂ) ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုတင်းကျပ်သော တစ်ပြည်ထောင်စနစ်ဖွဲ့စည်းပုံများတွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ဆိုင်ရာ စီမံဆောင်ရွက်မှုပုံစံ

တစ်ပြည်ထောင်စနစ်တည်ဆောက်ထားရုံမက ဗဟိုချုပ်ကိုင်မှုတင်းကျပ်သော ဖွဲ့စည်းပုံများတွင်မူ အချိုးမညီဖက်ဒရယ် စနစ်ကို ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအတွင်းကျင့်သုံးရန်မဖြစ်နိုင်ပေ။ သို့သော် တခြားနည်းလမ်းတစ်ခုမှာ ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေနှင့် ကိုက်ညီသည့် ပြင်ပ ဥပဒေတစ်ခုရေးဆွဲ၍ အသုံးပြုသည့်ပုံစံဖြစ်သည်။ ယခင်ပုံစံများနှင့် ကွာသည်မှာ ဤပုံစံသည် ဥပဒေကို ဖွဲ့စည်းပုံနှင့်ကိုက်ညီအောင် ရေးဆွဲ၍ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကို တောင်းဆိုခြင်းကြောင့် ပိုမိုခက်ခဲခြင်းပင်ဖြစ်သည်။ ဥပမာအနေဖြင့် ဖီလစ်ပိုင်နိုင်ငံတွင် အစိုးရနှင့် မိုရိုအစ္စလာမ်မစ် လွတ်မြောက်ရေးတပ်ဦး (Moro Islamic Liberation Front) ကြား ၂၀၁၄ တွင် ငြိမ်းချမ်းရေးသဘောတူ စာချုပ်ချုပ်ဆိုခဲ့ပြီး မင်ဒါနာအိုဒေသမူဆလင်များအတွက် အထူးဒေသသတ်မှတ်ပေးရန် သဘောတူခဲ့သည်။ ထိုသို့သတ်မှတ်ပေးရန်အတွက် ဘန်ဆာမိုရိုအခြေခံဥပဒေ (Bangsamoro Basic Law) ကိုရေးဆွဲပြဋ္ဌာန်းခဲ့သည်။ ဆိုလိုသည်မှာ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကို ဖွဲ့စည်းပုံတွင်မဟုတ်ဘဲ ဖွဲ့စည်းပုံပြင်ပ ဥပဒေပြဋ္ဌာန်း၍ သတ်မှတ်သည့်ပုံစံ မျိုးဖြစ်ပေသည်။

(ဃ) ဖွဲ့စည်းပုံနှင့် သာမန်ဥပဒေနှစ်မျိုးပေါင်းစပ်၍ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စီမံဆောင်ရွက်မှုပုံစံ

အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ပုံစံထိထိရောက်ရောက်ကျင့်သုံးနိုင်ရန်အတွက် ဖွဲ့စည်းပုံနှင့် သာမန်ဥပဒေ နှစ်မျိုးပေါင်းစပ်သည့် ပုံစံမျိုးလည်းရှိသည်။ ဥပမာအနေဖြင့် ဟောင်ကောင်အစိုးရစနစ်သည် ဟောင်ကောင်အထူးဒေသ အုပ်ချုပ်ရေး အခြေခံဥပဒေမှ ပေါ်ပေါက်လာခြင်းဖြစ်သည်။ ထိုဥပဒေသည် တရုတ်-မြီတိန်နှစ်နိုင်ငံကြားချုပ်ဆိုသည့် ၁၉၈၄ ဆင်နို-မြီတိန်ပူးတွဲကြေညာစာတမ်းအခြေခံမှ ပေါ်ထွက်လာခြင်းဖြစ်ပြီး ထိုဥပဒေကိုယ်၌ပင် ဟောင်ကောင်၏ အသေးစားပြည်နယ်ဖွဲ့စည်းပုံသဖွယ်

လက်ရှိသုံးစွဲနေကြသည်ဖြစ်သည်။ တရုတ်နိုင်ငံ၏ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေ ပုဒ်မ ၃၁ အရလည်း အထူးအုပ်ချုပ်ရေးဒေသများဖွဲ့စည်းနိုင်သည်ဟူ၍ ပြဋ္ဌာန်းထားသဖြင့် ထိုကဲ့သို့ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်ကျင့်သုံးမှုပုံစံသည် တရုတ်နိုင်ငံ၏ ဖွဲ့စည်းပုံနှင့်လည်း ကိုက်ညီမှုရှိနေသည်ကို တွေ့ရှိရသည်။

အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ် လက်တွေ့အသုံးချမှုပုံစံများ

ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံအားလုံးတွင် လူမျိုးစုအမျိုးအစားစုံလင်ကွဲပြားမှု၊ ချမ်းသာကြွယ်ဝမှုနှင့် သမိုင်းကြောင်းအရ တည်ရှိမှုစသည်တို့အပေါ်အခြေခံ၍ ပြည်နယ်တစ်ခုနှင့် တစ်ခုအကြား တပြေးညီလုံးဝသတ်မှတ်သည်ထက် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ပုံစံအမျိုးမျိုးကို အနည်းနှင့်အများမဆို ကျင့်သုံးရသည်သာဖြစ်ပေသည် (Anastassia Obydenkova, 2004)။ ထိုမျှသာမက ထိုမတူညီသောလူမျိုးစုများနှင့် အတူယှဉ်တွဲရပ်တည်နိုင်စေရန်နှင့် ပဋိပက္ခများလျှော့ချနိုင်ရေးအတွက် အချိန်ကာလအလိုက် မတူညီသောအခွင့်အရေးများကို ပေးအပ်ထားရသလို ဖွဲ့စည်းပုံတွင်လည်း မတူညီသောအဆင့်အတန်းများပြဋ္ဌာန်း၍ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကို အကောင်အထည် ဖော်ရသည်များလည်းရှိသည်။ အဓိကကျသည်မှာ နိုင်ငံ၏တည်ငြိမ်မှုနှင့် ငြိမ်းချမ်းရေးအတွက် မည်မျှအထိ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကို ကျင့်သုံးကြမည်ဆိုသည့် အချက်ပင်ဖြစ်သည်။ ဗဟိုအစိုးရနှင့် ပြည်နယ်များကြား အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ကျင့်သုံးရာတွင် ပညာရှင်များ၏ဖော်ပြမှုအလိုက် ပုံစံ (၂) မျိုးတွေ့ရပေသည်။ ပထမတစ်မျိုးမှာ ပညာရှင် အယ်ဖရစ်စတီဖန် (Alfred Stephan) ၏ ပုံစံဖြစ်သည်။ ယင်းအနေဖြင့် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကို ကျင့်သုံးရာတွင် ကဏ္ဍနှစ်ခုတွင် ကျင့်သုံးသင့်သည်ဟုဖော်ပြထားသည်။ ပထမတစ်ခုမှာ လူမှု-စီးပွားရေးကဏ္ဍအတွင်း အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကျင့်သုံးမှု (socio-economic asymmetry) ဖြစ်ပြီး ထိုမှသာ နိုင်ငံတွင်းရှိမတူညီသော လူမျိုးစုများကြား ညှိနှိုင်းမှုများလုပ်နိုင်မည်ဟုဆိုသည်။ ဒုတိယတစ်မျိုးမှာ နိုင်ငံ၏ဖွဲ့စည်းပုံအတွင်း အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကျင့်သုံးမှု (constitutional asymmetry) ပုံစံပင်ဖြစ်သည် (Stephen၊ ၂၀၀၀)။

နောက်ထပ်အယူအဆတစ်ခုမှာ ဝတ်စ် (Watts) ၏ အယူအဆဖြစ်သည်။ ဝတ်စ်အနေဖြင့် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို နိုင်ငံရေးအရအချိုးမညီမှု (political Asymmetry) နှင့် ဖွဲ့စည်းပုံအရအချိုးမညီမှု

(constitutional Asymmetry) ဟူ၍ သတ်မှတ်ခွဲခြားသည်။ နိုင်ငံရေးအရအချိုးမညီမှုဆိုသည်မှာ ပြည်နယ်တစ်ခုနှင့်တစ်ခု မတူညီသောယဉ်ကျေးမှု၊ စီးပွားရေးနှင့် လူမှုရေးကွာဟချက်များရှိသဖြင့် ထိုပြည်နယ်များမှ ထွက်ပေါ်လာသော တောင်းဆိုချက်များအခြေခံ၍ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကို ကျင့်သုံးခြင်းကို ဆိုလိုသည်။ ထိုအချက်များကို ဖွဲ့စည်းပုံတွင် ထည့်သွင်းရေးဆွဲ၍ ဖွဲ့စည်းပုံမှတစ်ဆင့် ပြည်နယ်အစိုးရများကို အာဏာပြန်လည်သတ်မှတ်ပေးသောအခါ ဖွဲ့စည်းပုံအရအချိုးမညီမှု ဖြစ်လာမည်ဖြစ်သည်။ ဖက်ဒရေးရှင်း နိုင်ငံအများစုတွင် တရားဝင်ဖွဲ့စည်းပုံမှတစ်ဆင့် ပြည်နယ်အစိုးရများ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ပိုရရှိစေရန်အတွက် ဥပဒေပြုရေး၊ အုပ်ချုပ်ရေးနှင့် ဘဏ္ဍာရေးဆိုင်ရာ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်များကို ကျင့်သုံးလေ့ရှိသည်။

အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်နှင့် ခွဲထွက်ရေးသက်ရောက်မှု

ဖက်ဒရယ်စနစ်တစ်ခုအတွင်း နိုင်ငံရေးတည်ငြိမ်မှုကို အကြီးမားဆုံးဒုက္ခပေးနိုင်သည်မှာ ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုပင် ဖြစ်သည် (Filippov et al., ၂၀၀၄)။ လူမျိုးစုအများအပြားနေထိုင်ကြပြီး ထိုလူမျိုးစုများအနေဖြင့် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ကိုတောင်းဆိုကြသောအခြေအနေတစ်ခုတွင် ထိုတောင်းဆိုမှုများကို ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ရနိုင်ငံ တစ်ခုပေါ်ထွက်လာရေးအထိ တိုးမြှင့်တောင်းဆိုလေ့ရှိကြသဖြင့် ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုများပေါ်ပေါက်လာခြင်းဖြစ်သည် (Hechter, ၂၀၀၀)။ ထို့ကြောင့်ပင် လူမျိုးစုများက မူလရှိရင်းစွဲနိုင်ငံရေးအခင်းအကျင်းကိုလက်မခံဘဲ ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုကို လိုလားနေ ပါက ထိုအခြေအနေကို အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ကျင့်သုံးခြင်းဖြင့် ကုစားစေနိုင်ခြင်းရှိ/မရှိ ငြင်းချက်များ ပေါ်ထွက်လာခြင်းဖြစ်သည်။

ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှု၏အဓိကအကျဆုံးပြဿနာသည် မူလရှိရင်းစွဲနိုင်ငံရေးအခင်းအကျင်း (status quo) ဖြစ်သည်။ လူမျိုးစုများ၏ ကိုယ်ပိုင်ပြဋ္ဌာန်းခွင့်ပြဿနာရှိနေသောအခြေအနေတွင် လူမျိုးစုများအနေဖြင့် နိုင်ငံအသစ် တည်ထောင်မည်လား (သို့မဟုတ်) နိုင်ငံအဟောင်းတွင်သာ ဆက်နေမည်လား စဉ်းစားချက်များရှိလာမည်ဖြစ်သည်။ နိုင်ငံသစ်တည်ထောင်ရန်အတွက် ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုများလုပ်ဆောင်ပါက ဖြစ်လာနိုင်မည့် ဆုံးရှုံးမှုများနှင့် ကိုယ်ပိုင်နိုင်ငံဖြစ်လာပါက

ဖြစ်လာနိုင်မည့် အကျိုးစီးပွားများကို တွက်ချက်မည်ဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် ဗဟိုအနေဖြင့် ထိုတွက်ချက်မှုများကို သုံးသပ်ပြီး နိုင်ငံအဟောင်းမှာဆက်နေခြင်းဖြင့် ပိုမိုအကျိုးရှိစေမည်ဟူသော အခြေအနေကို ဖန်တီးရန်အတွက် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ကျင့်သုံးခြင်းဖြစ်ပေသည်။ ထိုမှသာ ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုများ ရပ်တန့်နိုင်မည်ဖြစ်သည် (Young, ၁၉၉၄)။

ထိုအခြေအနေကိုကြည့်ပါက လူမျိုးစုအများအပြားနေထိုင်သည့် နိုင်ငံတစ်ခုတွင် ရှိရင်းစွဲပဋိပက္ခကိုအခြေခံပြီး အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ကျင့်သုံးနိုင်/မသုံးနိုင်ဆိုသည့် အခြေအနေကို တွေ့နိုင်သည်။ ပဋိပက္ခတွင် အရေးအကြီးဆုံးနှင့် အခြေခံအကျဆုံးပြဿနာသည် ပထဝီမြေမျက်နှာသွင်ပြင်အပေါ် ပိုင်ဆိုင်နိုင်မှုဖြစ်သည်။ မည်သူက မည်သည့်ဒေသကို မည်မျှအထိပိုင်ဆိုင်ခွင့်ရှိသနည်းဟူသည့် ပြဿနာပင်ဖြစ်သည်။ ပြည်နယ်အစိုးရရော ဗဟိုအစိုးရပါ ဒေသတစ်ခုကို အမြင့်ဆုံးအာဏာပိုင်သည်အထိ လိုချင်ကြသည်ဖြစ်သည်။ ဗဟိုအစိုးရအနေဖြင့် တစ်နိုင်ငံလုံး၏အစိုးရဖြစ်သည့်အတွက်ကြောင့် ဒေသကိုပိုင်ဆိုင်ချင်သည်ဖြစ်သည် (Chapman & Roeder, ၂၀၀၇)။ ပြည်နယ်အနေဖြင့်လည်း ပြည်နယ်သမိုင်းကြောင်း၊ လူမျိုးစုစသည့် အခြေခံအကြောင်းများကြောင့် ဒေသကို အပြည့်အဝစီမံခန့်ခွဲခွင့် ရလိုသည်ဖြစ်သည် (Kymlicka, ၁၉၉၈)။

ပြည်နယ်တစ်ခုတွင် လူနည်းစုများအနေဖြင့် ရှိရင်းစွဲနိုင်ငံရေးအခင်းအကျင်းကို မလိုလားသော ပြဿနာများ ပေါ်လာပါက ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုများဖြစ်လာနိုင်သည့်အခြေအနေများရှိသည်။ ဗဟိုအစိုးရအနေဖြင့် ဗဟိုအဆင့် အင်စတီကျူးရှင်းများနှင့် ဒေသတွင်းဘဏ္ဍာရေးရင်းမြစ်များ (regional revenue unit) ချုပ်ကိုင်ထားသည့် အခြေအနေများရှိသည်။ သို့သော် တစ်ဖက်တွင်မူ ပြည်နယ်အနေဖြင့် အမျိုးသားအဆင့် ဘဏ္ဍာရေးရင်းမြစ်များ (national revenue unit) သာရရှိ၍ ပုံမှန်ဖက်ဒရယ်စနစ်အတွင်း ဘဏ္ဍာရေးအရ မညီမျှမှုများရှိနေနိုင်ပေသည်။ ထိုကဲ့သို့သော အခြေအနေတွင် ခွဲထွက်ရေးဖြစ်လာနိုင်ပေသည် (McGarry, ၂၀၀၂)။ ထိုအခြေအနေတွင် ပြည်နယ်အနေဖြင့် ခွဲထွက်ပါက ဒေသကိုပိုမိုချုပ်ကိုင်လာနိုင်မည်ဖြစ်သလို ဘဏ္ဍာရေးအရ ရပိုင်ခွင့်ပိုမိုရရှိမည် ဖြစ်သောကြောင့် ရှိရင်းစွဲအခြေအနေကိုပြောင်းပြီး ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုကို ပိုမိုအလေးသာခြင်း ဖြစ်သည်။

တစ်ဖက်တွင် ဗဟိုအစိုးရအနေဖြင့် ရှိရင်းစွဲအခြေအနေကိုဆက်လက်ထိန်းသိမ်းရန်နှင့် ခွဲထွက်ရေးလှုပ်ရှားမှုများကို လျော့ချရန်အတွက် ပြည်နယ်များ၏ တောင်းဆိုချက်များကို ထိန်းညှိပေးရသည့် အခြေအနေများပေါ်ပေါက်လာသည်။ ထိုအချိန်တွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို အဖြေတစ်ခုအနေနှင့် ကျင့်သုံးခြင်းဖြစ်သည်။

ထိုကဲ့သို့အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကိုကျင့်သုံးခြင်းဖြင့် နိုင်ငံ၏ဒီမိုကရေစီစနစ်ကို ပိုမိုအားကောင်းလာစေပြီး ပြည်သူလူထုအနေဖြင့် ဆုံးဖြတ်ချက်ချမှတ်ခြင်းများတွင် ပိုမိုပါဝင်လာခြင်း၊ မတူညီသောလူမှုအဖွဲ့အစည်းများ၏ လိုအပ်ချက်များအလက် ထိန်းညှိနိုင်ခြင်းနှင့် ဖက်ဒရယ်ပြည်နယ်တစ်ခု၏ ဒီမိုကရေစီအခွင့်အရေးများကို ပိုမိုအာမခံနိုင်ခြင်းကြောင့် ဗဟိုအစိုးရနှင့် ပြည်နယ်များအကြား နိုင်ငံရေးတင်းမာမှုများကို လျော့နည်းစေကြောင်းလည်း တွေ့ရှိရသည်။ ကေးဘတ်ပြည်နယ် (Quebec) နှင့် ကနေဒါဗဟိုအစိုးရကြား သမိုင်းကြောင်းကိုပြန်ကြည့်ပါက လူမျိုးစုပြည်နယ်များ၏ လူနည်းစုအခွင့်အရေးများကို လက်မခံသဖြင့် ကေးဘတ်ပြည်နယ်နှင့်ဗဟိုအစိုးရကြား တင်းမာမှုများဖြစ်ခဲ့ရာ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကို ကျင့်သုံးရမည့် အခြေအနေဖြစ်လာခဲ့သည်။ ထိုသို့ကျင့်သုံးခြင်းဖြင့် ပြည်နယ်နှင့် ဗဟိုအစိုးရကြား တင်းမာမှုများကိုလျော့ချနိုင်ခဲ့သည်ကို တွေ့ရှိရသည် (Simeon, ၂၀၀၁)။

သို့သော်တခြားသော အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်အပေါ် ပညာရှင်များ၏ သဘောထားကွဲလွဲချက်များလည်းရှိသည်။ ကွဲလွဲချက်တစ်ခုမှာ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကိုကျင့်သုံးခြင်းဖြင့် နိုင်ငံတည်ဆောက်မှု ပိုမိုအားနည်းစေနိုင်ပြီး ခွဲထွက်ရေးပိုအားကောင်းစေနိုင်သည်ဟူသည့် အချက်ဖြစ်သည်။ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်သည် ပြည်နယ်အရင်းအမြစ်နှင့် ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်ကို ပိုမိုအလေးသာစေသဖြင့် အမျိုးသားရေးလှုပ်ရှားမှုကို ပိုမိုအားပေးစေနိုင်ပြီး ကိုယ်ပိုင် အုပ်ချုပ်ခွင့်တောင်းဆိုရေးကို မြှင့်တက်သည်ထက် ပိုမိုမြင့်တက်လာစေကာ ခွဲထွက်ရေးကို ပိုမိုအားကောင်းစေနိုင်သည် ဟူသည့် အချက်ဖြစ်သည် (Simeon and Conway, ၂၀၀၁)။ ထို့ကြောင့်ပင် နဂိုရှိရင်းစွဲ အခင်းအကျင်းနှင့် ပြည်နယ်တစ်ခုအနေဖြင့် တည်ငြိမ်သော နိုင်ငံရေးအခင်းအကျင်းဖန်တီးနိုင်ခြင်းရှိမရှိ

စသည့်နောက်ခံအခြေအနေများ ကိုတွက်ဆရန် အထူးလိုအပ်သည်။ ဥပမာအနေဖြင့် ကနေဒါသည် ခွဲထွက်ရေး လှုပ်ရှားမှုမပေါ်မီ နှစ်ပေါင်း (၁၀၀) ခန့်မျှ ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံအဖြစ်တည်ရှိနေသည်ဆိုသည့် အချက်မျိုးဖြစ်သည် (Simeon and Conway, ၂၀၀၁)။

ဤအဆိုပြုချက်များကိုကြည့်ပါက အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကိုကျင့်သုံးမှုအပေါ်တွင် ရှုထောင့် (၂) မျိုးကွဲနေသည်ကို တွေ့ရှိရသည်။ ပထမတစ်ခုမှာ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်သည် ဗဟိုအစိုးရနှင့် ပြည်နယ်များအကြား မတူညီသော၊ တပြေးညီမဟုတ်သော အာဏာပေးထားသဖြင့် ရှုပ်ထွေးမှုကိုဖြစ်စေပြီး ပဋိပက္ခများကို မြင့်တက်စေသည်ဟူသည့် အယူအဆဖြစ်သည်။ နောက်တစ်ခုမှာမူ မတူညီသော ပြည်နယ်များအကြား ထိန်းညှိနိုင်စေရန်အတွက် ဖွဲ့စည်းပုံအတွင်း ပြည်နယ်အလိုက် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကျင့်သုံးမှသာ အဆင်ပြေနိုင်မည်ဟူသည့် အယူအဆဖြစ်ပေသည်။

အချိုးမညီဖက်ဒရယ်နှင့် လူမျိုးစုများကြားတန်းတူညီမျှရေးပြဿနာ

အချိုးမညီဖက်ဒရယ်သည် ပြည်နယ်များအကြား မတူညီသောပြည်နယ်နှင့် လူမျိုးစုအလိုက် သက်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများ၊ ကိုယ်ပိုင်ပြဋ္ဌာန်းခွင့်များ တိုးမြှင့်ခြင်းစသည့်ကျင့်သုံးသည့် ဖက်ဒရယ်ပုံစံ ဖြစ်သောကြောင့် လူမျိုးစုများကြားတန်းတူညီမျှရေးပြဿနာများလည်းရှိနိုင်ပါသည်။ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ကျင့်သုံးသည့်အခါ တွေ့ရသည့် တန်းတူညီမျှရေးပြဿနာနှစ်ခုမှာ (က) ပြည်နယ်များတစ်ခုနှင့် တစ်ခုကြား မတူညီသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအာဏာခွဲဝေမှုများနှင့် (ခ) ဗဟိုအစိုးရနှင့် ပြည်နယ်များကြား မတူညီသောဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံ ဥပဒေအာဏာခွဲဝေမှုတို့ဖြစ်သည် (Brendan O’Leary, ၂၀၁၁)။

(က) ပြည်နယ်များတစ်ခုနှင့် တစ်ခုကြားမတူညီသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအာဏာခွဲဝေမှု

အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်တွင် ၎င်း၏သဘာဝအရပင် ပြည်နယ်များအကြား ဖွဲ့စည်းပုံအလိုက်မတူညီသော အာဏာခွဲဝေမှုများပေးအပ်ထားပြီးရှိပြီး ကဏ္ဍအလိုက်အမျိုးမျိုးကွဲပြားသော်လည်း ယခုအပိုင်းတွင်မူအဓိကကျသော ကဏ္ဍမှာ ဥပဒေပြုလွှတ်တော်ဖြစ်သည်။

ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံများတွင် ဖက်ဒရယ်(ပြည်ထောင်စု)အဆင့်လွှတ်တော်ကို လူဦးရေကိုအခြေခံသော ပြည်သူ့လွှတ်တော် နှင့် လူမျိုးစုအလိုက်အခြေခံသည့် အမျိုးသားလွှတ်တော်ဟူ၍ ခွဲခြားသတ်မှတ်လေ့ရှိသည်။ အချိုးမညီဖက်ဒရယ် စနစ်ကျင့်သုံးရာတွင် လူဦးရေများ၍ အာဏာပိုရသော ဒေသများမှ ပြည်သူ့လွှတ်တော် အရေအတွက်သည် တခြားသောလူနည်းစုအရေအတွက် ပိုများလေ့ရှိသည် (Ronald L. Watts, 1999)။ ကနေဒါနိုင်ငံလွှတ်တော်ကို ကြည့်ပါက အွန်ထရေရို (Ontario) နှင့် ကေးဘတ် (Quebec) ပြည်နယ်ရှိ ပြည်သူ့လွှတ်တော်အရေအတွက်သည် ကနေဒါလွှတ်တော်၏ ထက်ဝက်ကျော်ခန့် ရှိသည်ကိုတွေ့ရှိရသည်။ အမျိုးသားလွှတ်တော်အတွက်မူ ဖွဲ့စည်းပုံအတွင်း ပြည်နယ်များ၏ အရွယ်အစားပေါ်မူတည်၍ ကိုယ်စားပြုခွင့်ပုံစံသတ်မှတ်သည် (Bauböck, ၂၀၀၆)။ ဥပမာအနေဖြင့် ဂျာမနီနိုင်ငံတွင်ပြည်နယ်တစ်ခုစီတွင် အနည်းဆုံးကိုယ်စားပြုမှု (၃) နေရာပေးထားသော်လည်း လူနှစ်သန်း ထက်များပါက (၄) နေရာ၊ လူခြောက်သန်းအထက် (၅) နေရာနှင့် လူခုနှစ်သန်းအထက် (၆) နေရာထားသည်ကို တွေ့ရသည် (Edin Šarčević, ၂၀၀၅)။

(ခ) ပြည်နယ်နှင့်ဗဟိုကြားမတူညီသော ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအာဏာခွဲဝေမှု

သာမန်ဖက်ဒရယ်ပြည်နယ်တစ်ခုတွင် ဗဟိုနှင့်ပြည်နယ်အစိုးရကြား အုပ်ချုပ်ရေး၊ တရားစီရင်ရေးနှင့် ဥပဒေပြုရေး အာဏာခွဲဝေမှုကို တသမတ်တည်းပုံစံတူလုပ်လေ့ရှိသော်လည်း အချိုးမညီဖက်ဒရယ်တွင်မူ ပြည်နယ်အလိုက် ဗဟိုနှင့်ပြည်နယ် အာဏာခွဲဝေမှုကွဲပြားနိုင်သည်ဖြစ်သည်။ မတူညီသောအာဏာခွဲဝေမှုကို ခွဲခြားကြည့်ပါက ပုံစံ (၄) မျိုးတွေ့နိုင်သည် -

(၁) ပြည်နယ်များ၏ အာဏာနှင့်လုပ်ပိုင်ခွင့်ကို အချိန်အတိုင်းအတာတစ်ခုအထိသာပေး၍ ပြန်လည်ကန့်သတ်သည့်ပုံစံ၊

(၂) ပြည်နယ်များ၏အာဏာနှင့်လုပ်ပိုင်ခွင့်ကို တိုးမြှင့်ပေးသည့်ပုံစံ

(၃) သက်ဆိုင်ရာအခြေအနေအလိုက်ပြည်နယ်များမှ အာဏာနှင့်လုပ်ပိုင်ခွင့်ကို တိုးမြှင့်ခြင်း၊ လျှော့ချခြင်း ရွေးချယ်နိုင်ခြင်းနှင့်

(၄) မတူညီသောကာလအလိုက် ပြည်နယ်များမှ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ရေးကျင့်သုံးနိုင်ခြင်း

- တို့ဖြစ်သည် (Ronald L. Watts, ၂၀၀၈)။

ပထမဆုံးပုံစံကို ရိုဒီးရှားပြည်ထောင်စု (Federation of Rhodesia) နှင့် နာစလန်ပြည်ထောင်စု (Federation of Nyasaland) တို့တွင်တွေ့ရပြီး ထိုနိုင်ငံများသည် (၁၀) နှစ်ခန့်သာတည်ရှိခဲ့သည်။ ပြည်နယ်အစိုးရများ၏ အာဏာကို အချိန်တစ်ခုအထိသာ ခွင့်ပြုပေး၍ နောက်ပိုင်း ပြန်လည်ကန့်သတ် သည့်ဖက်ဒရယ်ကို စမ်းသပ်ကျင့်သုံးခဲ့သည့် ပုံစံဖြစ်သည် (Watts, ၁၉၈၁)။

ဒုတိယပုံစံကိုမူ နိုင်ငံအတော်များတွင်တွေ့ရနိုင်သည်။ ကနေဒါနိုင်ငံတွင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်ကျင့်သုံးပြီး ကေးဘတ် (Quebec) ပြည်နယ်ကို အခြားပြည်နယ်များနှင့် အာဏာနှင့်လုပ်ပိုင်ခွင့်များ စာလျှင် ပိုမိုပေးအပ်ထားသလိုပညာရေး၊ ဥပဒေပြုရေးနှင့် တရားမမှုလျှောက်လဲချက်များတွင်လည်း ပြည်နယ်ဘာသာစကားနှင့်လုပ်ပိုင်ခွင့်ကို ပြဋ္ဌာန်းထားသည် (Watts, ၂၀၀၈)။

တတိယပုံစံမှာမူ စပိန်ပုံစံဖြစ်သည်။ စပိန်ဖွဲ့စည်းပုံတွင် ဒေသတွင်းကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့်အတွက် လမ်းကြောင်းနှစ်ခု ပြဋ္ဌာန်းထားသည်။ သမိုင်းဝင်ဒေသများအတွက် အလျင်အမြန်ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် တောင်းဆိုနိုင်သည့် လမ်းကြောင်း နှင့် တခြားဒေသများအတွက် ဖြည်းဖြည်းချင်းကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် တောင်းဆိုနိုင်သည့် လမ်းကြောင်းတို့ဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့်မတူညီသောဒေသများအလိုက် မတူညီသောကိုယ်ပိုင် အုပ်ချုပ်ခွင့် တောင်းဆိုနိုင်သည့် အချိုးမညီဖက်ဒရယ် ပုံစံမျိုးဖြစ်သည်။ ထိုမျှသာမက အခြားသောကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် လူမျိုးစုများဖြစ်သည့် ဘတ်စ် (Basque) နှင့် နားဗာရ် (Navarre) တို့အတွက်လည်း မတူညီသောဘဏ္ဍာရေး သဘောတူညီချက်များပြဋ္ဌာန်းထားသည်ကို တွေ့ရသည် (Luis López Guerra, ၁၉၉၅) ။

နောက်ဆုံးဖွဲ့စည်းပုံအရအချိုးမညီဖက်ဒရယ်ပုံစံကို အီတလီနိုင်ငံတွင်တွေ့နိုင်သည်။ အီတလီနိုင်ငံတွင် အထူးသတ်မှတ်ချက်ပြည်နယ်များသည် ၎င်းတို့၏ အာဏာခွဲဝေမှုနှင့်လုပ်ပိုင်ခွင့်ကို ဗဟိုအစိုးရနှင့် နှစ်ဖက် ဆွေးနွေးနိုင်သောကြောင့် အချိန်ကာလအလိုက် ပြည်နယ်များကြား မတူညီသောအာဏာနှင့် လုပ်ပိုင်ခွင့်ခွဲဝေမှုမျိုး တွေ့နိုင်ပေသည်။ ယူကေတွင်လည်း စကော့တလန်၊ မြောက်အိုင်ယာလန်နှင့် ဝေးလ်တို့သည် ဗြိတိန်အစိုးရနှင့် ထိုပုံစံမျိုးတည်ဆောက်ထားသည်ကိုတွေ့ရသည်။ ဗဟိုအစိုးရမှ အခွန်ကောက်ခံမှုပုံစံကို ထိန်းချုပ်ထားသော်လည်း စကော့တလန်သည် အခြေခံဝင်ငွေခွန်ကိုပြောင်းလဲကောက်ခံပိုင်ခွင့်ရှိပေသည်။ အလားတူပင် ဝေးလ်နိုင်ငံသည် ဝေးလ်ဘာသာစကားကို နိုင်ငံတော်ဘာသာစကားအဖြစ်အသုံးပြုရန် အာဏာပေးထားသည်ကိုတွေ့ရသည်။

လက်တွေ့မြန်မာနိုင်ငံရေး အခင်းအကျင်းနှင့် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်အား စဉ်းစားသုံးသပ်ခြင်း

မြန်မာနိုင်ငံသည် သမိုင်းကြောင်း နှင့် ပထဝီအနေအထားအရပါ မတူကွဲပြားသည့် လူမျိုး၊ ဘာသာ၊ ယဉ်ကျေးမှု အသီးသီးဖြင့် မှီတင်းနေထိုင်ကြသော နေရာဖြစ်သည်။ လူဦးရေအားဖြင့် လူများစုဖြစ်သည့် ဗမာလူမျိုးများ အများစုနေထိုင်ကြသည့် တိုင်းဒေသကြီးများအပြင်၊ ပြည်နယ် များအတွင်းတွင်လည်း မတူကွဲပြားသည့် လူမျိုးစုများ နေထိုင်လျက်ရှိကြသည်။ ၎င်းအပြင် ‘ပြည်နယ်’ အသီးသီးကြားတွင် ကွဲပြားသော ပထဝီအကျယ်အဝန်း၊ စီးပွားရေး အရင်းအမြစ်များအပြင်ရှိသည့်အပြင် ပြည်နယ်တစ်ခုချင်းစီအတွင်းရှိ လူမျိုးစုများကြားတွင်လည်း ကွဲပြားခြားနားသော သမိုင်းကြောင်းနောက်ခံများ၊ နိုင်ငံရေး ခံယူချက်များ နှင့် လူမှုနိုင်ငံရေး ဆက်ဆံရေးအခြေအနေများရှိနေသည်ကို တွေ့ရသည်။

ထိုကဲ့သို့ နောက်ခံအခြေအနေများရှိနေသကဲ့သို့ပင် လွတ်လပ်ရေးရပြီး မြန်မာနိုင်ငံ၏ ပထမဆုံး ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေဖြစ်သော “၁၉၄၇ ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ” ၌လည်း ဖက်ဒရယ်စနစ်၏ အသွင်အပြင် နှင့် အနှစ်သာရများကို ပီပြင်စွာ မပါရှိသည့်တိုင် ‘အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်’ ၏ လက္ခဏာရပ်တချို့ကိုလည်း

တွေ့ရပါသည်။ ၎င်းတို့မှာ ရှမ်းပြည်နယ် နှင့် ကရင်နီပြည်နယ် တို့ကို (၁၀) နှစ် ပြီးနောက် ခွဲထွက်ပိုင်ခွင့်တို့ကို အာမခံပေးထားခြင်းအပြင် ကချင်ပြည်နယ် နှင့် ချင်းအထူးဒေသတိုင်း တို့ကို ထူးခြားသော နိုင်ငံရေးအစီအမံများဖြင့် ဖွဲ့စည်းတည်ဆောက်ထားခြင်းတို့ပါဝင်ပေသည်။ ထို့အပြင် ၁၉၄၇ ခုနှစ် ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေအရဆိုလျှင် ဥပဒေပြုရေးကဏ္ဍ၌ ‘လူမျိုးစု လွတ်တော်’ ဟု ခေါ်သော အထက်လွတ်တော်သို့ အဖွဲ့ဝင် ပြည်နယ်၊ ဒေသများမှ မတူညီသော လွတ်တော် အမတ်ဦးရေများကို စေလွှတ်သည့် ပုံစံလည်း ဖြစ်သည်။

၂၀၂၁ စစ်အာဏာသိမ်းမှုပြီးနောက် ယနေ့ခေတ် ပကတိ မြန်မာ့နိုင်ငံရေးတွင်လည်း မတူကွဲပြားသော အခြေအများကို အခြေခံပြီး၊ ‘အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်’ ဖြင့် စီမံကျင့်သုံးသင့်သည်ဟု ထောက်ပြပြောဆိုလာကြသည်များရှိပါသည်။ သို့သော် တဖက်တွင် လက်ရှိ စစ်ကောင်စီမှ ကိုင်စွဲထားသော ‘၂၀၀၈ ခုနှစ် ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေ’ နှင့် အမျိုးသားညီညွတ်ရေး အစိုးရအဖွဲ့မှ ပြဋ္ဌာန်းထားသော ‘ဖက်ဒရယ် ဒီမိုကရေစီ ပဋိညာဉ်’ တို့သည် ‘အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်’ နှင့် ပတ်သတ်၍ ပြတ်သားစွာ ဖော်ပြထားကြသည်များ မရှိသေးပေ။ ‘၂၀၀၈ ခုနှစ် ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေ’ အရဆိုလျှင် တစ်ပြည်ထောင်စနစ်ကို အခြေခံထားပြီး၊ ပြည်နယ်နှင့် တိုင်းဒေသကြီး အစိုးရများနှင့် လွတ်တော်များကို တူညီသော အုပ်ချုပ်ရေး နှင့် တရားစီရင်ရေးအာဏာများကို ပေးအပ်ထားပြီး၊ ဗဟို အဆင့် ‘အမျိုးသားလွတ်တော်’ ခေါ် အထက်လွတ်တော်သို့လည်း တူညီသော အမတ်ဦးရေကိုသာ သတ်မှတ်ထားသည်။ တဖက်တွင် အမျိုးသားညီညွတ်ရေးအစိုးရ အဖွဲ့မှ ပြဋ္ဌာန်းထားသော ‘ဖက်ဒရယ်ဒီမိုကရေစီ ကြေညာချက်’ ၏ အပိုင်း (၁) တွင် ‘ဖက်ဒရယ် ဒီမိုကရေစီ ပြည်ထောင်စု ကို ပြည့်ဝသော ဒီမိုကရေစီ (democracy)၊ တန်းတူညီမျှခြင်း (equality) နှင့် ကိုယ်ပိုင်ပြဋ္ဌာန်းခွင့် (self-determination) ရှိသော အဖွဲ့ဝင် ပြည်နယ်များဖြင့် ဖွဲ့စည်းထားသည်’ ဆိုသော်လည်း အဆိုပါ ‘တန်းတူညီမျှမှု’ သည် နိုင်ငံရေးအားဖြင့် တန်းတူညီမျှခြင်းလား၊ ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေ နှင့် လုပ်ပိုင်အာဏာအရ တန်းတူညီမျှခြင်းလား ဟူသည်မှာ ကွဲပြားစွာ မရှိလှသေးပေ။

တခြားတစ်ဖက်တွင် မြန်မာပြည်နိုင်ငံရေး၌ “ဝ” နှင့် “မိုင်းလား” ဒေသများကဲ့သို့ ကိုယ်ပိုင်စစ်တပ်၊ အုပ်ချုပ်ရေး နှင့် စီးပွားရေးအားဖြင့် ဗဟိုအစိုးရ၏ အုပ်ချုပ်မှုအာဏာသက်ရောက်မှု မရှိသေးသော ဒေသများရှိနေသည်ကို သတိချပ်စရာကောင်းသလို၊ လွန်ခဲ့သော နှစ်ပိုင်းများတွင်းမှ အင်အားကြီးထွားပြီး ‘ကွန်ဖက်ဒရေးရှင်း’ ကဲ့သို့ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် အာဏာမျိုးကို တောင်းဆိုသော ‘ရက္ခိုင်အမျိုးသားအဖွဲ့ချုပ်/ ရက္ခိုင်တပ်တော်’ (ULA/AA) လို အဖွဲ့မျိုး ပေါ်ထွက်လာသည်ကို တွေ့ရပါသည်။ ထို့ကြောင့် မြန်မာ့ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံရေးခရီးတွင် ထိုကဲ့သို့ နိုင်ငံရေး ရည်မှန်းချက်မတူညီသော အဖွဲ့များကြားတွင် မည်ကဲ့သို့ ထိမ်းညှိတည်ဆောက်ကြမည်၊ ပြည်နယ်တစ်ခုအတွင်းရှိ ‘လူနည်းစု လူမျိုးစု’ များ၏ အခွင့်အရေးနှင့် ပတ်သတ်ပြီးမည်ကဲ့သို့ အာမခံပေးရမည်၊ နှင့် ပြည်နယ်များအကြားရှိ လူမျိုးစုများတွင် ရှေးယှက်စွာနေထိုင်ကြခြင်း နှင့် နယ်နိမိတ် အငြင်းပွားမှုများကို မည်ကဲ့သို့ ဖြေရှင်းလုပ်ဆောင်ကြမည်နည်း ဟူသော မေးခွန်းများစွာ ရှိနေပြန် ပါသည်။ ထို့ကြောင့် ယခုရေးသားတွင် အဆိုပါ အကြောင်းအရာများနှင့် ဆက်စပ်ပြီး၊ သက်ဆိုင်ရာ နိုင်ငံရေးအဖွဲ့အစည်းများ နှင့် အရေးကြီးသော လေ့လာသုံးသပ်သူများ၏ သဘောထားအမြင်များကို မေးမြန်းရေးသားထားပါသည်။

အထက်ပါ အကြောင်းအရာများထဲမှာ ‘ကွန်ဖက်ဒရေးရှင်းစနစ်’ အား လူသိရှင်ကြား တရားဝင်တောင်းဆိုထားသော ULA/AA အား မည်သည့်အကြောင်း ရခိုင်ပြည်နယ်အတွက် ‘ကွန်ဖက်ဒရေးရှင်းစနစ်’ ကို လိုလားပါသနည်းဟု မေးမြန်းရာတွင်၊ ULA/AA မှ တာဝန်ရှိသူတစ်ဦးမှ

“ကျနော်တို့ ULA အနေနဲ့ ကွန်ဖက်ဒရေးရှင်းကို ရက္ခိုင်ပြည်အတွက် သင့်တော်တဲ့ နိုင်ငံရေး အခင်းအကျင်းတစ်ခုအဖြစ် စဉ်းစားခဲ့တာတော့ ကြာပါပြီ။ တရားဝင်အနေနဲ့တော့ ၂၀၁၉ ခုနှစ်လောက်မှ စတင် ထုတ်ဖော်ပြောဆိုလာတာပေါ့။ အဓိကတော့ ကျနော်တို့ ULA/AA ဆိုတာ ရက္ခိုင်ပြည်သူတွေရဲ့ နိုင်ငံရေး လိုလားချက်ကို အခြေပြုပြီး တိုက်ပွဲဝင်နေတဲ့ အဖွဲ့အစည်း ဖြစ်တယ်။ ဒီတော့ ရက္ခိုင်ပြည်သူတွေရဲ့ နိုင်ငံရေးလိုလားချက်၊ နိုင်ငံရေးစိတ်ဆန္ဒ နဲ့ အဆင့်တော်ဆုံးဖြစ်မယ့် နိုင်ငံရေးအခင်းအကျင်းမျိုးကို ဖော်ညွှန်းတာဖြစ်တယ်။” ဟု ဆိုပါသည်။ (အောက်တိုဘာ ၁၀ ရက်နေ့ အင်တာဗျူးမှ ကောက်နုတ်ချက်)

ဆက်လက်၍ ၎င်းမှ ရခိုင်ပြည်နယ်အနေဖြင့် သမိုင်းကြောင်းအရ ထောင်စုနှစ်တွေနှင့်ချီပြီး လွတ်လပ်ပြီး ချမ်းသာကြွယ်ဝခဲ့သော ဒေသတစ်ခုဖြစ်ကြောင်း၊ နှင့် လက်ရှိအနေအထားအရလည်း အဆိုပါ စနစ်အတွက် လုံလောက်တဲ့ ပထဝီပေးထားချက်၊ ပင်လယ်ထွက်ပေါက်များရှိကြောင်းအပြင်၊ ၎င်းတို့ဒေသ၏ ပကမိနိုင်ငံရေးလိုအပ်ချက်တွေကြောင်းလည်း ပါဝင်ကြောင်း ဖြည့်စွက်ပြောကြားပါသည်။

တဖက်တွင် ULA/AA မှ တောင်းဆိုထားသော နိုင်ငံရေးအုပ်ချုပ်မှုအာဏာ အဆင့်အတန်းသည် ‘ဝ’ကဲ့သို့ ဖြစ်နိုင်ကြောင်း သုံးသပ်ပြောဆိုကြသည်များလည်း ရှိသကဲ့သို့၊ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ထဲတွင် ထိုကဲ့သို့ တောင်းဆိုမှုများကို မည်ကဲ့သို့ အထိုင်ချသင့်သနည်းဟူသော ဆွေးနွေးမှုများလည်း ရှိနေပါသည်။ အဆိုပါ အမြင်နှင့် ပတ်သတ်၍ နိုင်ငံရေးသုတေသီ ကို နိုင်ဗညားမွန် အားမေးမြန်းရာတွင်၊ ၎င်းက

“လောလောဆယ်ဆယ်ကျွန်တော် သိပ်ပြီးပြောတတ်ဘူး။ “ဝ”ဆိုရင်လည်းအချိုးမညီပြောဖို့ဆိုရင် ဘယ်လိုအနေ အထားမျိုးလဲ။ အခုအနေအထားမျိုးက သူကသီးခြားပုံ ဖြစ်နေတာ ပေါ့နော်။ အဲ့လိုပုံစံမျိုးအတိအကျပုံစံဖြစ်နေတဲ့ အဲ့လိုပုံစံမျိုး အခါကြတော့ သီးခြားပုံစံဖြစ်တဲ့ အခါကြတော့ သူကခွဲထွက်တဲ့ပုံစံ အချိုးမညီပုံစံပေးသလားပေါ့နော်၊ ရခိုင်ကလည်း သူရဲ့ (တစ်) နိုင်ငံရေးအဓိကကတော့ ကျွန်တော်နားမလည်ဘူး၊ ဒါပေမဲ့ ကျွန်တော်အမြင်ကပေါ့နော် သူတို့”ဝ”တို့လို့ ရခိုင်တို့လို့ အချိုးညီပေးရင် ကျန်တဲ့နေရာတွေကို လည်းအချိုး ညီပေးသင့်တယ်။” ဟု ဆိုသည်။ (အောက်တိုဘာ ၃၀ ရက်နေ့၊ အင်တာဗျူးမှ ကောက်နုတ်ချက်)

ဆက်လက်ပြီး ၎င်းက စီးပွားရေးဖွံ့ဖြိုးတိုးတက်မှုအရလည်း ထိုကဲ့သို့ အချိုးမညီဖြစ်နိုင်ကြောင်း၊ သို့သော် တဖက်တွင် ဖွံ့ဖြိုးမှုကို အခြေခံပြီး၊ တန်းတူညီမျှရေး (equality) ကိုလည်း ထည့်သွင်းစဉ်းစားရမည်ဖြစ်ကြောင်း၊ တောင်းတန်း နှင့် မြေပြန့်ဒေသမှာရှိသော မတူကွဲပြားသော အခြေအနေများအပေါ် အခြေပြုပြီး စီမံဆောင်ရွက်သင့်ကြောင်း ဖြေကြားပါသည်။

အဆိုပါ ကိစ္စနှင့် ပတ်သတ်ပြီး ဆက်လက်ပြောကြားရာတွင် ၎င်းက

“အဲလိုအနေအထားမျိုးမှာကြတော့ ခွဲထွက်တဲ့ ပုံစံထက်ပေါ့နော် အချိုးမညီတဲ့ ပုံစံမျိုးပုံပိုး ပေးဖို့လိုတယ်ပေါ့နော်၊ ဒါပေမဲ့အခြားပြည်နယ်လို့ပြောတဲ့အခါမှာ သဘောပေါ့ဗျာ၊ ကျွန်တော်တို့အချို့ပြည်နယ်မှာကြတော့ ကျွန်တော်တို့ သယံဇာတအများကြီးထွက်တယ် သဘောကကချင်တို့လိုပုံစံမျိုးပေါ့နော်၊ အကုန်လုံးတန်းတူ ခွဲပေးမယ်ဆိုတဲ့ဆန္ဒမျိုး ရှိလား ပေါ့နော်။ အဲလိုပုံစံမျိုးကြတော့သူတို့ပြည်နယ်ကထွက်တဲ့ သယံဇာတကို သူတို့ပြည်နယ်မှာ သုံးပေးဖို့ခွင့်ပြုမလားဆိုတဲ့ စဉ်းစားချက်ကိုကြတော့ အဲလို ပုံစံမျိုးနဲ့အချိုးမညီတာကို စဉ်းစားပေးရမှာပေါ့လို့ ကျွန်တော်ထင်တယ်လေ။” ဟု ဆိုဆက်လက် ဆွေးနွေးပါသည်။ (အောက်တိုဘာ ၃၀ ရက်နေ့၊ အင်တာဗျူးမှ ကောက်နုတ်ချက်)

မြန်မာနိုင်ငံရေးတွင် ဗမာအပါအဝင် တိုင်းရင်းသားလူမျိုးစုများ၏ သမိုင်းကြောင်း နောက်ခံ နှင့် လက်ရှိနိုင်ငံရေးဖြစ်တည်မှုများသည် အုပ်စုတစ်ခုနှင့် တစ်ခုကြားတွင် ထပ်တူပြုရန် ခက်ခဲလှပါသည်။ တဖက်တွင် “အမျိုးသားတန်းတူညီမျှရေး” ဟူသော နိုင်ငံရေးတောင်းဆိုချက်သည်လည်း ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံရေး၊ လူမျိုးစုနိုင်ငံရေးလှုပ်ရှားမှုသမိုင်းတွင် လွန်စွာ တွင်ကျယ်သာသော ယူဆချက်တစ်ခုလည်း ဖြစ်နေပြန်ပါသည်။

အဆိုပါ ကိစ္စနှင့် ပတ်သတ်၍ ULA မှ တာဝန်ရှိသူ တစ်ဦးအား မေးမြန်ရာတွင် ၎င်းမှ မြန်မာနိုင်ငံရေး သမိုင်းကြောင်းတွင် လွတ်လပ်ရေး ရပြီးကတည်းက ‘ပြည်ထောင်စုစနစ်’ ကို ကျင့်သုံးလာသည်ဟု ဆိုထားသော်လည်း လက်တွေ့တွင် သေချာသော အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုချက် မရှိသကဲ့သို့၊ ကျင့်သုံးမှုလည်း မရှိခဲ့ကြောင်း၊ ပြည်တွင်းစစ်မီးသာတောက်လောင်ခဲ့ပြီး၊ ဗမာလူမျိုးကြီးစိုးတဲ့ စစ်အာဏာရှင် နှင့် တစ်ပါတီအာဏာရှင်စနစ်အောက်တွင်သာ ရခိုင်လူမျိုးများ အလူးအလိမ့်ခံလာခဲ့ကြောင်း ဖြေကြားပါသည်။

မည်သည့်အတွက်ကြောင့် တခြားသော လူမျိုးစုအများစုမှ ‘ဖက်ဒရယ်စနစ်’ ကို တည်ဆောက်ရန် ကြိုးပမ်းနေစဉ် ULA အနေဖြင့် ‘ကွန်ဖက်ဒရေးရှင်းစနစ်’ ကို ရခိုင်ပြည်နယ်တွက် တောင်းဆိုနေရသည်ဟု မေးမြန်းရာတွင်၊ ၎င်း မှ

“ရခိုင်တွေအနေနဲ့ မြန်မာနိုင်ငံဆိုတဲ့ နယ်နိမိတ်ထဲကို ရောက်လာတာက အတင်းအဓမ္မ အင်အားသုံး သိမ်းသွင်းခံလာရတာဖြစ်တယ်။ ယခင်က ဘယ် မြန်မာနိုင်ငံအစိုးရမှလည်း ရက္ခိုင်ပြည်သူလူထုရဲ့ နိုင်ငံရေးစိတ်ဆန္ဒနဲ့ လိုလားချက်ကို လွတ်လပ်စွာနဲ့ ထုတ်ဖော်ခွင့် မပေးခဲ့ဘူး။ ဒီတာ့ တိုတိုနဲ့ လိုရင်းပြောရရင် ကျနော်တို့ နဲ့ မြန်မာအစိုးရတွေကြားမှာ နိုင်ငံရေးစာရင်း မရှင်းရသေးဘူး။ အခု အချိန်မှ ကျနော်တို့က ကိုယ်လိုချင်တာကို ပြတ်ပြတ်သားသားနဲ့ ထုတ်ဖော်လာ နိုင်တာဖြစ်တယ်။ တခြား လူမျိုးတွေ၊ နိုင်ငံရေးအစုအဖွဲ့တွေမှာလည်း သူတို့ရဲ့ နိုင်ငံရေး သမိုင်းကြောင်းနဲ့ ရေခံမြေခံအရ သူတို့ရဲ့ နိုင်ငံရေး ရည်မှန်းချက်တွေကို ပြောနေကြတယ်လို့သာ နားလည်ပါတယ်။ သူတို့ လိုချင်တာ သူတို့ ပြောကြတာကို ကျနော်တို့ အနေနဲ့လည်း ကန့်ကွက်မှု မရှိပါဘူး။” ဟု ဆိုသည်။ (အောက်တိုဘာ ၁၀ ရက်နေ့ အင်တာဗျူးမှ ကောက်နုတ်ချက်)

အထက်ပါ ဖြေကြားချက်အရ ဆိုလျှင် ULA မှ တောင်ဆိုထားသည့် နိုင်ငံရေးစနစ်သည် ရခိုင်ပြည်နယ်အတွက်သာ အဓိက သက်ရောက်ပြီး၊ တနိုင်ငံလုံးအတိုင်းအတာအားဖြင့် ဖက်ဒရယ်စနစ်ကို မည်ကဲ့သို့ တည်ဆောက်သင့်သည်ကို ဝေဖန်ထောက်ပြသည်မျိုး မဟုတ်သည်ကိုတွေ့ရပါသည်။ သို့သော် တဖက်တွင် ဖက်ဒရယ်စနစ်၏ အဓိက လက္ခဏာရပ်ကြီး နှစ်ခု မှာ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ရေး (self-rule) နှင့် ပူးတွဲ အုပ်ချုပ်ရေး (shared rule) တို့မှာ အရေးကြီးသော ထောက်တိုများဖြစ်ပါသည်။

အဆိုပါ ကိစ္စရပ်များနှင့် ပတ်သတ်၍ နိုင်ငံရေးသုတေသီ ကို နိုင်ဗညားမွန် အားမေးမြန်းရာတွင် ၎င်း မှ

“အဓိကက ကျွန်တော်တို့ federal ပဲပြောပြော ဘာပဲပြောပြောတန်းတူညီမျှမှုကို ကောင်ထည် ဖော်တဲ့နေရာမှာကြတွေ့ လူထုရဲ့သဘောဆန္ဒကိုထင်ဟပ်စေတဲ့စနစ်မျိုး ကျွန်တော်တို့ ဖန်တီး ပေးဖို့လို တယ်လို့ ကျွန်တော်ထင်တယ်လေ။ ဒါက federal နဲ့ democarocy ရေးနဲ့ပိုစပ်ဆက်တယ်၊ အဲလို democarocy နဲ့ပိုဆက်စပ်တဲ့အခါကြတွေ့ အချို့ဟာတွေကြတွေ့ လူထုတွေက သူတို့ လိုအပ်ချက်ကို သူတို့တောင်းဆို လာမှာဖြစ်တယ်၊ တောင်းဆိုတဲ့အခါကြရင် လူထုဆန္ဒကိုပြောင်းလဲနိုင်တဲ့

စနစ်မျိုးအနေအထားမျိုး ကျွန်တော်တို့ ဖန်တီးပေးဖို့လိုတယ်။” ဟု ဆိုသည်။ (အောက်တိုဘာ ၃၀ ရက်နေ့၊ အင်တာဗျူးမှ ကောက်နုတ်ချက်)

ဆက်လက်ပြီး ၎င်းမှ စနစ်ကို အသေပုံစံမျိုး (fix) မလုပ်သင့်ကြောင်း၊ ပြောင်းလဲနေသော အခြေအနေကို မှုတည်ပြီး ဖန်တီးပေးဖို့လိုကြောင်း နှင့် နိုင်ငံရေးတိုးတက်ဖြစ်ထွန်းမှု (political development) မှာ အဓိက အခရာ ကျသော အကြောင်းအရာဖြစ်ကြောင်း ဆိုသည်။ အဆိုပါ နိုင်ငံရေးဖြစ်ထွန်းမှုထဲတွင် ဒီမိုကရေစီရင့်ကျက်မှု နှင့် အာဏာခွဲဝေရေးတို့ကို ပူတွဲ စဉ်းစားရမည်ဖြစ်ကြောင်း ၎င်းက ဆိုသည်။

ထို့အပြင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ဖော်ဆောင်ရာတွင် မည်သည့် အဖွဲ့ဝင် ပြည်နယ်များကို မည်ကဲ့သို့ အာဏာများပေးအပ်ရမည်၊ မည်မျှအတိုင်းအတာထိ ပေးအပ်ရမည်ကိုလည်း သေချာစွာ ဆွေးနွေးရန် အရေးကြီးလှပါသည်။ ယင်းအပြင် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်နှင့် အားလုံး တန်းတူညီမျှရေးကြားတွင်လည်း သိသာသော တင်းမာမှုများ ရှိနေသည်ဟု ဆိုသည်။ အဆိုပါ အမြင်နှင့် ပတ်သတ်၍ ကို နိုင်ဗညားမွန် မှ

“ကျွန်တော်နားလည်တာကပေါ့နော် အချိုးမညီတာကနေရာတကာ အချိုးမညီတာကလား အချို့နေရာမှာ အချိုးမညီတာဖြစ်မယ်လေ။ ဒါပေမဲ့ ပြည်ထောင်စုမှာကိုယ်စားပြုတဲ့ နေရာမှာကျတော့ ကျွန်တော်ထင်တာက ဟို အားလုံးတန်းတူပဲလို့ကျွန်တော်ထင်တယ်။ သို့သော်အချို့နေရာတွေမှာ သဘောက အိန္ဒိယမှာဆိုရင် ပါကစ္စတန်နဲ့ ပေါင်းမှာ ကြောက်လို့ သီးခြားအခွင့်အရေး၊ အခြားအခွင့်အရေးကို အခြားပြည်နယ်တွေထက်ပိုပေးထားတဲ့ ပုံစံမျိုးပေါ့။ အဲ့အကောင်က နေရာတစ်ကာမှာ ပေါ်သေးတာမဟုတ်ဘူး။” ဟု ဆိုသည်။(အောက်တိုဘာ ၃၀ ရက်နေ့၊ အင်တာဗျူးမှ ကောက်နုတ်ချက်)

ဆက်လက်ပြီး၎င်း ထိုကဲ့သို့ အချိုးမညီခြင်းသည် မည်သည့် အချက်ကို အခြေပြုပြီး အချိုးမညီဖြစ်ရမည်ကို ဆုံးဖြတ်ရန် အရေးကြီးကြောင်း၊ သို့သော် အားလုံးကြားထဲတွင် တန်းတူညီမျှရေးဖြစ်ဖို့လိုကြောင်း၊ တကယ်လို့ အချိုးမညီပြီး အာဏာပိုရသော ပြည်နယ်က တစ်လွှာမြင့်နေလျှင် တန်းတူညီမျှရေးကို ထိခိုက်မှာ ဖြစ်ကြောင်း နှင့် အဆိုပါ အခြေအနေမှာ လက်ခံရန် ခက်ခဲကြောင်းဆိုသည်။

ထိုကဲ့သို့ အဖွဲ့ဝင် ပြည်နယ်များတွင် မည်သည့်အာဏာများရှိသင့်သည် နှင့် အကယ်၍ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ကျင့်သုံးပါက မည်သည့် ပြည်နယ်တွင် မည်ကဲ့သို့ အချိုးမညီ အာဏာမျိုးရှိသင့်သနည်း ဟူသော မေးခွန်းများ လွန်စွာ အငြင်းပွားဖွယ်ဖြစ်ပါသည်။

အဆိုပါ အကြောင်းအရာ နှင့် ပတ်သတ်၍ ULA မှ တာဝန်ရှိသူ တစ်ဦးမှ ဖြေကြားရာတွင်

“ကျနော်တို့ ULA/AA ရဲ့ ရပ်တည်ချက်ရတော့ ရက္ခိုင်ပြည်အစိုးရဟာ ရက္ခိုင်ပြည်သူတွေရဲ့ ဗဟိုအစိုးရ ပဲဖြစ်တယ်။ အသုံးအနှုန်းအရတော့ ကွဲပြားနိုင်တာပေါ့။ ကျနော်တို့ကတော့ တဖက်က အစိုးရတွေနဲ့ အကျိုးရှိတဲ့ ဆက်ဆံရေးကိုပဲ ထူထောင်ချင်တယ်။ ကျနော်တို့ရဲ့ ယူဆချက်ထဲမှာတော့ နိုင်ငံခြားရေး၊ ဈေးကွက်စီမံခန့်ခွဲရေး စတဲ့ ကိစ္စတွေမှာတော့ ပူးတွဲလုပ်ဆောင်ကြတာတွေ ရှိနိုင်တယ်။” ဟုသည် ၎င်း၏ သဘောထားအမြင်ကို ဖြေကြားပါသည်။ (အောက်တိုဘာ ၁၀ ရက်နေ့ အင်တာဗျူးမှ ကောက်နုတ်ချက်)

အဆိုပါ တာဝန်ရှိသူမှ ဆက်လတ်ပြီး မြေပြင်သဘောအရတွင်လည်း ‘ဝ’ နှင့် ‘မိုင်းလား’ ကဲ့သို့ ကိုယ်ပိုင်အုပ်ချုပ်ခွင့် အပြည့်အဝရှိသော ဒေသများတွင် လုံခြုံမှု၊ စီးပွားရေးတိုးတက်ဖြစ်ထွန်းမှု နှင့် ပြည်သူ့လူမှုစီးပွားဘဝ သာယာဝပြုံးရေးတို့မှာ မြန်မာနိုင်ငံထဲက တခြားသော ဒေသအများစုထက် သာလွန်မှုရှိကြောင်း နှင့် ရခိုင်ပြည်နယ်တွင်လည်း အလားအလာကောင်းများရှိနေကြောင်း နှင့် ပြည်သူ့လူထုနှင့် တိုက်ရိုက် တာဝန်ခံမှု အုပ်ချုပ်သော အစိုးရစနစ်မျိုးကို တည်ဆောက်မည်ဖြစ်ကြောင်း ပြောဆိုသည်။

အဆိုပါ ကိစ္စများအပြင် အနာဂတ် မြန်မာပြည် ဖက်ဒရယ်နိုင်ငံရေး နှင့် ငြိမ်းချမ်းရေး တည်ဆောက်မှုအတွက်ဆိုလျှင် ဖက်ဒရယ်အဖွဲ့ဝင် ပြည်နယ်များကြားဆက်ဆံရေး နှင့် ဖက်ဒရယ်အဖွဲ့ဝင် ပြည်နယ်တစ်ခုအတွင်းရှိ တခြားသော လူနည်းစု လူမျိုး၊ ဘာသာဝင်များ၏ အခွင့်အရေးကို အာမခံချက် ပေးနိုင်ရန်မှာလည်း များစွာ အရေးကြီးလှပါသည်။

အနာဂတ်တွင် ဖြစ်ပေါ်လာနိုင်သော ထိုကဲ့သို့ ဖက်ဒရယ်အဖွဲ့ဝင် ပြည်နယ်များကြားတွင် လူမျိုးစုများ ရောယှက်တည်ရှိနေမှုရှိနှင့် ပတ်သတ်ပြီး မေးမြန်းရာတွင် ကို နိုင်ဗညားမွန် မှ

“ပြည်နယ်အဆင့်မှာရှိတဲ့ လူနည်းစုအခွင့်အရေးကိုကျွန်တော်တို့တန်းတူညီမျှမှုကို ကျွန်တော်က အကောင်အထည်ဖော်မယ်လို့ပိုပြီးတော့ impart လုပ်ဖို့လို့ မယ်လို့ထင်တယ်။ ပိုပြီးတော့ အားစိုက်ဖို့လို့မယ်။

ဒီနယ်မှာရှိတဲ့အဲလူနည်းစုက သူ့လူနည်းစုတွေဖြစ်အောင် သူ့မှာအခြား လူနည်းစုတွေမှာ တန်းတူအခွင့်အရေးဖြစ်ပါစေ သူက Impartation ပြောင်းဖို့လို့မယ်လို့စဉ်းစားတယ်။

ဒါကသူနယ်မြေဖြစ်တယ်ပေါ့၊ အဲလိုပုံစံမျိုး ဖြစ်တဲ့အခါကြတော့ ကျွန်တော်တို့ အဲအခင်းအကျင်းမျိုး ကိုဖန်တီးပေးဖို့လို့မယ်။” ဟု ဆိုသည်။(အောက်တိုဘာ ၃၀ ရက်နေ့၊ အင်တာဗျူးမှ ကောက်နုတ်ချက်)

ဆက်လက်ပြီး ၄င်းက မွန်ပြည်နယ်နှင့် ကရင်ပြည်နယ်တွင် လူမျိုး နှစ်ခုသည် ရောယှက်စွာနေထိုင်ကြကြောင်း၊ နှင့် ပြည်နယ်တစ်ခုအတွင်းမှာ ရှိသော တခြားလူမျိုးစုတစ်ခုကိုလည်း တန်းတူအခွင့်အရေး ပေးရမှာဖြစ်ကြောင်း ဆိုသည်။ တဖက်တွင် လက်ရှိ တည်ရှိပြီးဖြစ်သော ပြည်နယ် နယ်နိမိတ်များသည် ဖက်ဒရယ်စနစ် တည်ဆောက်ရေးအတွက် ကြီးမားသော ပြဿနာများမဖြစ်နိုင်ကြောင်း၊ ယခင်ကတည်းက နယ်နိမိတ် ရေးဆွဲမှုများသည် လူမျိုးစု တည်ရှိမှုကို အခြေပြုမှု အားနည်းခဲ့ကြောင်းနှင့် အနာဂတ်တွင် ပြည်နယ်တစ်ခု၏ နယ်နိမိတ်ကို ပြောင်းလဲလိုပါက အဆိုပါ ဒေသနေလူထု၏ စိတ်ဆန္ဒကို ထင်ဟပ်ရန် လိုအပ်ကြောင်းဆိုပါသည်။

တခြား ကိစ္စတစ်ခုဖြစ်သော အဖွဲ့ဝင် ပြည်နယ်တစ်ခုအတွင်းရှိ လူနည်းစု လူမျိုး၊ ဘာသာအုပ်စုများ၏ အခွင့်အရေးကို အာမခံခြင်းသည်လည်း အရေးကြီးသလို၊ ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်းရှိ မူဆလင်များအပါအဝင် တခြား လူမျိုး၊ ဘာသာ အုပ်စုများ၏ အခွင့်အရေးနှင့် ပတ်သတ်ပြီး ULA မှ တာဝန်ရှိသူ တစ်ဦးအား မေးမြန်းရာတွင် ၎င်း မှ

“ကျနော်တို့ကတော့ ရခိုင်မဟုတ်တဲ့ တခြားသော လူမျိုးစုတွေကို သူ့သမိုင်းကြောင်း၊ ယဉ်ကျေးမှု၊ လူမှု- စီးပွားအခြေအနေတွေကို အခြေပြုပြီး ဒေသဆိုင်ရာ ကိုယ်ပိုင်လုပ်ပိုင်ခွင့်တွေ ခွင့်ပြုပေးဖို့ ယခင်ကတည်းက

စဉ်းစားပြောဆိုထားတာတွေ ရှိပါတယ်။ လက်ရှိ အချိန်မှာလည်း ကျနော်တို့ရဲ့ အုပ်ချုပ်မှုအောက်မှာရှိတဲ့ နယ်မြေတွေအတွင်းမှာ နေထိုင်ကြတဲ့ ရခိုင်မဟုတ်တဲ့ တခြားလူမျိုးစုတွေနဲ့ နားလည်ယုံကြည်မှုကို တည်ဆောက်ရင်း လုပ်ကိုင်ဆောင်ရွက်နေတာတွေရှိတယ်။” ဟု ဆိုပါသည်။ (အောက်တိုဘာ ၁၀ ရက်နေ့ အင်တာဗျူးမှ ကောက်နုတ်ချက်)

ဆက်လက်ပြီး ၎င်းတို့ အုပ်ချုပ်ရေး အဖွဲ့များ၏ မြေပြင်မှု အရာရှိများသည်လည်း လူမျိုးစု ရေးရာများနှင့် ပတ်သတ်လာလျှင် သက်ရာက် ULA အဖွဲ့ဝင် လူမျိုးစုအဖွဲ့ဝင်များ၊ သက်ဆိုင်ရာ အသိုင်းအဝိုင်းခေါင်းဆောင်များကို အဓိကထား ကိုင်တွယ်ဆောင်ရွက်စေကြောင်း နှင့် တိုးတက်ဖြစ်ထွန်းမှုလည်း အတိုင်းအတာတစ်ခုရှိနေကြောင်း ဖြေကြားပါသည်။

နိဂုံး

ဖက်ဒရယ်စနစ်အကြောင်း ပြောဆိုဆွေးနွေးကြလျှင် အစိုးရအဆင့်ဆင့်ကြား အာဏာခွဲဝေမှု၊ ၎င်းအဆင့်ဆင့်တွင် မဏ္ဍိုင်သုံးရပ် ဖွဲ့စည်းတည်ဆောက်ပုံ၊ ဖက်ဒရယ်ယူနစ်များ ဖွဲ့စည်းမှု အစရှိသည့် အကြောင်းအရာများကို ဆွေးနွေးသကဲ့သို့ပင် တစ်ချိန်ထဲတွင် နားလည်ထားကြရမည့် ပြောဆိုဆွေးနွေးရမည့် စနစ်တစ်ခုမှ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်ဖြစ်သည်။ အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်သည် တိုင်းတာလေ့လာနိုင်သည့် မျက်နှာစာ များစွာရှိပြီး ဖက်ဒရယ်စနစ်၏ အခြားသော လက္ခဏာများကဲ့သို့ပင် နိုင်ငံအလိုက် တစ်ကြောင်း တစ်ဂါထာ တစ်ရွာ တစ်ပုဒ်ဆန်း ဖြစ်သည်။

ဖွဲ့စည်းပုံအခြေခံဥပဒေ၊ ပြဋ္ဌာန်းဥပဒေ၊ ဗဟိုအစိုးရနှင့် သက်ဆိုင်ရာ ဖက်ဒရယ် ယူနစ်တို့အကြား သဘောတူစာချုပ် စသဖြင့် အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်ကို ဖန်တီးပုံဖော်ထားသော ဥပဒေ၊ အခြေခံဥပဒေ မူဘောင်များ မျိုးစုံရှိနိုင်သလို ၎င်းတို့ကို ပြဋ္ဌာန်းပေးသည့် (သို့မဟုတ်) ပြင်ဆင်၊ ပယ်ဖျက်နိုင်သည့် အာဏာသည် မည်သည့် အစိုးရ အဆင့် (သို့မဟုတ်) အဖွဲ့အစည်းဖြစ်သနည်း ဆိုသည့် မေးခွန်းမှာလည်း

အက္ခရာကျလှသည်။ အချိုးမညီဖက်ဒရယ်စနစ်တွင် ရလဒ် တန်းတူညီမျှရေး (equality of outcome)၊ အသိုက်အဝန်းအခြေပြုမှု၊ လူနည်းစုအခွင့်အရေးများ ကာကွယ်ခြင်း အစရှိသည့် နှုန်းစံအခြေပြု အကြောင်းရင်းခံများ ရှိသလို၊ တစ်ဖက်တွင်လည်း ထိရောက်မှုရှိသော အစိုးရစနစ်ကို ပုံဖော်ခြင်း၊ နယ်နိမိတ်၊ လူမှုစီးပွားနောက်ခံများ ကွဲပြားခြင်း၊ မတူညီသော သမိုင်းနောက်ခံ အစရှိသည့် လက်တွေ့ အကြောင်းရင်းခံများလည်း ရှိသည်။

၎င်းအကြောင်းရင်းခံများကို မူတည်၍ တစ်နိုင်ငံနှင့် တစ်နိုင်ငံ ကျင့်သုံးသည့် ပုံစံများ ကွဲပြားလျက်ရှိသည့် အလျောက် သက်ဆိုင်ရာ ဖက်ဒရယ်ယူနစ်များမှ ကျင့်သုံးနိုင်သည့် အာဏာများ၊ ၎င်းအာဏာ၏ ဥပဒေနှင့် အချိန်ကာလဆိုင်ရာ ခိုင်မာမှုများ၊ ပြည်ထောင်စုအဆင့်အစိုးရ (အထူးသဖြင့် ဥပဒေပြုရေး မဏ္ဍိုင်တွင် ၎င်း ဖက်ဒရယ် ယူနစ်၏ ကိုယ်စားပြုမှု တို့သည် ကွဲပြားလျက်ရှိသည်။

မြန်မာနိုင်ငံတွင်လည်း အနာဂတ်တွင် အတူယှဉ်တွဲ တည်ရှိကြမည့် ဖက်ဒရယ်ယူနစ်များအကြားတွင် အချိုးမညီသည့် အာဏာခွဲဝေမှု ပုံစံတစ်ခုခုရှိလာမည်မှာ ဖြစ်နိုင်ချေများထဲမှ တစ်ခုဟု မှတ်ယူနိုင်သည်။ ဆက်စပ်စဉ်းစားရမည့် အကြောင်းအရာများမှာ အတိတ်မှ လူမျိုးစုနိုင်ငံရေးဆိုင်ရာ မကျေလည်မှုများ၊ နယ်နိမိတ်ဆိုင်ရာ ဝေးကွာမှု (သို့) နီးစပ်မှု၊ လူမှုစီးပွားအခြေခံများ မတူညီမှု၊ မတူကွဲပြားသည့် ရှိနှင့်ပြီး အုပ်ချုပ်ရေး ပုံစံများ စသည်တို့ပါဝင်သည်။ ထို့အပြင် သက်ဆိုင်ရာ ဖက်ဒရယ်ယူနစ် (ပြည်နယ်) အတွင်းရှိ လူမျိုးရေးနှင့် ဘာသာရေးဆိုင်ရာ လူနည်းစုများ၊ ဖက်ဒရယ်ယူနစ်များအကြား လူမျိုးစုများအကြား အမျိုးသားတန်းတူရေး၊ ဖြစ်ပေါ်နိုင်သော နယ်မြေအငြင်းပွားမှုများနှင့် တစ်ခုမကသော ဖက်ဒရယ်ယူနစ်များအကြား ပျံ့နှံ့တည်ရှိနေသော လူမျိုးစုများ စသည့် စဉ်းစားချက်များကိုလည်း ချန်လှပ်ထားခဲ့၍ မဖြစ်နိုင်ချေ။ နိုင်ငံရေးနှင့် ရင်းမြစ်များမှ ပုံဖော်သော ဖြစ်နိုင်ခြေများနှင့် လူနည်းစုများ အခွင့်အရေး၊ တစ်ဦးချင်းအခွင့်အရေး၊ ရေရှည်တည်တံ့နိုင်သော ငြိမ်းချမ်းရေး စသည်တို့အကြား သင့်တင့်လျောက်ပတ် အလုပ်ဖြစ်နိုင်မည့် အာဏာခွဲဝေမှုမျှခြေများ ဆွေးနွေးဖန်တီးကြရမည်ဖြစ်သည်။

References

- Agranoff, R. (2010). *Local Governments and Their Intergovernmental Networks in Federalizing Spain*. London: McGill Queen's University Press.
- Aljazeera. (2019, August 5). India revokes disputed Kashmir's special status with rush decree. Retrieved from Aljazeera: <https://www.aljazeera.com/news/2019/8/5/india-revokes-disputed-kashmirs-special-status-with-rush-decree>
- Anastassia Obydenkova (2004) *The Role of Asymmetrical Federalism in Ethnic-Territorial Conflict in the Era of Democratization: the RF as a case study*.
- Andreu, J. M. (2019). Constitution and Refrendum on Secession in Catalonia. In A. L. Epifanio, *Claims for Secession and Federalism* (pp. 405-422). Cham: Springer.
- Anugwom, E. E. (2020). *Development in Nigeria: Promise on hold?* New York: Routledge.
- Ayele, Z. A. (2017). Constitutionalism: The Missing Element in South Sudan's Elusice Quest for Peace through Federalism. In C. M. Fomba, & N. Steytler, *Decentralisation and Constitutionalism in Africa* (pp. 234-256). New York: Oxford University Press.
- AYFERAM, G. (2023, August 17). Sudan's Conflict in the Shadow of Coups and Military Rule. Retrieved from Carnegie Endowment for International Peace: <https://carnegieendowment.org/sada/90382>
- Bauböck, Rainer. 2001. "United in Misunderstanding?: Asymmetry in Multinational Federations." *Google Scholar*. https://scholar.google.com/scholar_lookup?&title=United%20in%20misundersanding%3F%20Asymmetry%20in%20multinational%20federations&journal=ICE%20%E2%80%93%20Working%20Paper%20Series&volume=26&pages=1-51&publication_year=2001&author=Baub%C3%B6ck%2CR
- Bhattacharyya, H. (2023). *Asymmetric Federalism in India: Ethnicity, Development and Governance*. Cham: Springer.

- Constitutional Insight (2018) Asymmetric Territorial Arrangements in Decentralized System, Constitution Transformation Network.
- Christina Isabel Zuber (2010) Understanding the Multinational Game: Toward a Theory of Asymmetrical Federalism published by SAGE.
- Das, S. K. (2013). Governing India's Northeast: Essays on Insurgency, Development and the Culture of Peace. West Bengal: University of North Bengal.
- Egwim, A. I. (2020). The Dynamics of Federalism in Nigeria. Cham: Springer.
- FOF. 2021. "Countries - Forum of Federations." <https://forumfed.org/countries/>,
<https://forumfed.org/countries/>.
- Funk, Alexandra. 2010. "Asymmetrical Federalism: A Stabilizing or Destabilizing Factor in the Multinational Federation? A Comparative Study of Asymmetrical Federalism in Canada and Spain." In Semantic Scholar.
<https://www.semanticscholar.org/paper/Asymmetrical-Federalism%3A-A-Stabilizing-or-Factor-in/9a569f892d2c6db7d3435c95cf355c7b7cfacafd>.
- Gagnon, Alain-G. 2001. "The Moral Foundations of Asymmetrical Federalism: A Normative Exploration of Quebec and Canada."
[https://www.researchgate.net/publication/295548880_The_moral_foundations_of_asymmetrical_federalism_a_normative_exploration_of_Quebec_and_Canada_\(September_22,_2023\)](https://www.researchgate.net/publication/295548880_The_moral_foundations_of_asymmetrical_federalism_a_normative_exploration_of_Quebec_and_Canada_(September_22,_2023)).
- . 2009. "The Normative Foundations of Asymmetrical Federalism: The Canadian Situation from a Comparative Perspective." In *The Case for Multinational Federalism*, Routledge.
- Keay, J. (2010). India: A History From the Earliest Civilizations to the Boom of the Twenty-First Century. New York: Grove Press.
- Malwal, B. (2015). Sudan and South Sudan. New York: Palgrave Macmillan.
- Manoeli, S. C. (2019). Sudan's "Southern Problem". Cham: Palgrave Macmillan.
- Martinez-Vazquez, Jorge. 2003. "Asymmetric Federalism in Russia: Cure or Poison?" *Fiscal Fragmentation in Decentralized Countries: Subsidiarity, Solidarity and Asymmetry*.
- Mas, J. T. (2019). Secession and Federalism. The Spanish Case. In A. L. Epifanio, Claims for Secession and Federalism (pp. 389-404). Cham: Springer.

- Suberu, R. T. (2017). Constitutional Infidelity and Federalism in Nigeria. In C. M. Steytler, *Decentralisation and Constitutionalism in Africa* (pp. 101-132). Oxford: Oxford University Press.
- Simeon R. & Conway D-P (2001) *Federalism and management of conflict in multinational societies* (pp. 338-366). Oxford University Press
- Rao, M. Govinda, and Nirvikar Singh. 2004. "Asymmetric Federalism in India." *ResearchGate*.
https://www.researchgate.net/publication/46440919_Asymmetric_Federalism_in_India.
- Ronald L. Watts(1981), "Federalism, Regionalism, and Political Integration," in *Regionalism and Supranationalism: Challenges and Alternatives to the Nation-State in Canada and Europe*, ed. David M. Cameron
- Ronald L. Watts (2008), *Comparing Federal Systems* (Montreal, Kingston, London, Ithaca: Institute of Intergovernmental Organizations)
- Sahadzic, Maja. 2023. "Asymmetric vs. Symmetric Federalism: Equity vs. Equality." In , 165–75.
https://www.researchgate.net/publication/367392345_Asymmetric_vs_symmetric_federalism_equity_vs_equality.
- Tariq, Muhammad. 2020. "The Concept of Symmetry and Asymmetry in Federalism with a Brief Sketch of Economic Federalism." *Global Economics Review V*: 166–76.

^[1] သို့သော်လည်း ကတ်ရှ်မီးယားနှင့် ဂျူးဒေသများကို ဗဟိုမှ ဝင်ရောက်စွက်ဖက်ရန် ကြိုးပမ်းမှုများ မကြာမကြာဆိုသလို ရှိတတ်သလို ထိုဒေသများ၏ ဖွဲ့စည်းပုံ အခြေခံဥပဒေအရပေးအပ်ထားသည် အထူးဒေသအခွင့်အရေးသည်လည်း တလျောက်လုံး မေးခွန်းထုတ်ခံခဲ့ရပါသည်။ ထို့အပြင်အရှေ့မြောက်ဒေသများသည်လည်း အခြားဒေသများကဲ့ သို့ တန်းတူ အခွင့်အရေးများရရှိနေခြင်း မရှိကြောင်းကိုလည်း ပြောဆိုကြခြင်းများရှိပါသည်။ (Bhattacharyya, 2023)။

^[2] အိန္ဒိယနိုင်ငံသည် အဆိုပါဒေသများတွင် လက်နက်ကိုင် ပဋိပက္ခများကို ယနေ့ထက်တိုင်ရင်ဆိုင်နေရလျက် ရှိသည်။

ASYMMETRIC FEDERALISM

(အချိုးမညီ ဖက်ဒရယ်စနစ်)

**Constitutional
Federalism
Institute**